

M. SANCHIS GUARNER

CANÇONERET VALENCIÀ DE NADAL

col·lecció **ELS QUADERNS**

MANUEL SANCHIS GUARNER

CANÇONERET
VALENCIÀ
DE NADAL

M. Sanchis Guarner

CANÇONERET VALENCIÀ DE NADAL

Segona edició molt augmentada

Editorial **GORG**

València, 1973

D'aquest quadern, número 3 de la col·lecció, s'ha fet un tiratge especial de 100 exemplars numerats de l'1 al 100, en paper registre, i al preu de 200 pessetes cadascun.

© Manuel Sanchis Guarner

Coberta de F. Viñes

I. S. B. N.: 84-85050-09-6
Dipòsit legal: V. 4.657 - 1973

P R E L U D I

Alguna cosa ens passa a nosaltres els valencians, alguna malaltia "folklòrica" devem patir quan les nostres coses no compten com devien en el desenvolupament de la nostra vida. I això passa, si en altres coses no —jo crec que en moltes altres també—, en el món musical. Les nostres músiques, fins aquelles que han obtingut un lloable relleu en el món sencer, són ignorades al País. Les músiques clàssiques valencianes degudes, les unes als nostres mestres de vegades capdavanters en el món musical —almenys en el món musical espanyol—, les altres nascudes al caliu de la llar o arrelades en l'ànima del nostre poble, són oblidades per molta gent.

Aquest és el cas mateix de les cançons nadalenques valencianes. És que no hi ha a València cançons populars de Nadal? O és que els nostres folkloristes i musicòlegs no han curat d'arreglar-les?

Hi ha molta gent vella, o ja d'una certa edat, que encara recorden i canten —per què no?— aquesta mena de cançons. És clar que fa falta, no sols qui —persona aïllada—, sino que tots ens donem a accomplir aquesta tasca; des del músic "amateur", fins a l'organisme "totpoderós" que esperone la recerca d'aquestes cançons oblidades.

I no sols de les cançons nadalenques, sinó que també de tot el nostre folklore. És ben dolorós pensar que cada vegada que hom vulga conèixer el folklore haja d'anar a l'obra de cançoners estrangers, encara que es tracte de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Si veritablement volem engrandir València, hem de fer la mateixa feina que fan els altres, en aquest cas els catalans del Principat.

La llista de reculls publicats des que el bon amic Sanchis Guarner edità el 1960, el seu Cançoneret Valencià de Nadal, no ha canviat massa. Sols —si no recorde malament— uns quaderns més de l'Institut de Musicologia d'Alfons el Magnànim, i el recull que jo mateix vaig preparar per a la Secció Femenina del Moviment aprofitant l'arxiu que dita organització tenia arreglat. En fan falta molts altres més, abans que es pugui fer un estudi a fons —encara per encetar— del nostre folklore musical.

Si també és clar que Sanchis Guarner "no és qui" —segons ell mateix diu— ni que tampoc té elements per a un treball de tanta envergadura com seria la replega sistemàtica i l'estudi científic del cançoner, no es pot dir el mateix de la coneixença de les tradicions i del llenguatge valencià, que no tot és folklore, i no sols la música com hom podria, dissortadament, imaginar.

I d'aquesta mena de coses, Sanchis Guarnier en sap molt, és bon mestre. Per això mateix aquests Cançoners es troba molt al seu lloc, perquè no es tracta sols de donar-nos unes melodies, sinó, i a més, una bona replega de textos amb llurs comentaris i variants, juntament amb una catalogació de nades que, molt bé, pot ser un primer pas d'estudi no sols per "a l'abast dels bons valencians", sinó per a tot aquell qui vulga fer un estudi com caldria fer. No es tracta, amb aquest assaig de Cançoners, d'oferir un estudi de la melodia folk-lòrica, ni solament de posar a l'abast dels qui ho desitgen una col·lecció de cançons nadalencques de la nostra terra, sinó d'oferir a tothom, i sobretot a les noves generacions desitjoses d'autenticitat, unes veritables coneixences del més pur folklore nadalenc valencià.

JOSEP CLIMENT

P R E F A C I

En aquesta segona meitat del segle xx ha augmentat considerablement l'esplendor amb què celebrem el Nadal. La majoria dels elements que hem incorporat aquests anys darrers a la festa, són d'origen centro-europeu: els arbres de Noël i la il·luminació dels carrers, les felicitacions amb *Christmas Cards*, les cançons *Heilige Nacht*, *Christmas Bells*, etc. Es canten ara moltes més nades que abans, però no es tracta quasi mai de cançons apreses dins el si de la família o als carrers de la localitat natal, sinó de *villancicos* ensenyats a l'escola —oficial o religiosa— o divulgats per la ràdio, les quals solen expressar-se sempre en castellà.

Els valencians, amb la nostra habitual despreocupació pel nostre patrimoni espiritual col·lectiu, desconeixem quasi per complet les cançons nadalenques autòctones. A penes si en figura cap de valenciana als nombrosos reculls de nades —tant als hispànics generals com als merament catalans— que han estat publicats. Tot i que hi ha un disc titulat *Nadal a València* (cantat per l'Orfeó Universitari valencià, dirigit aleshores pel mestre Jesús Ribera Faig), i un altre bilingüe titulat *Villancicos valencianos* (Pax, n-3.104), encara són molt escasses les cançons nadalenques valencianes gravades en discos, i, sense que hi haja cap raó aparent, molt poques són difoses per la ràdio, ni tan sols per les emissores regionals.

Quan vaig publicar en l'Editorial Torre l'any 1960 la primera edició d'aquest cançonet, no existia cap recull publicat de cançons nadalenques valencianes. Tot i amb això, i per bé que diversos músicòlegs em demostraren personalment el seu interès, l'opuscle no atenyé a penes resso públic. Actualment sembla haver-

se esvaït una mica l'ambient d'indiferència col·lectiva, i suara, el 1971, la Delegació Provincial de la Secció Femenina del Moviment de València ha publicat un bell recull de *Villancicos valencianos* elaborat pel mestre Josep Climent, una copiosa selecció de cançons nadalenques harmonitzades que podran servir de repertori als cors infantils.

És clar que els valencians amants de la llengua autòctona poden fer seues ben legítimament les nombroses i bellíssimes nades del Principat que figuren als cançoners catalans publicats, perquè és una la llengua de Catalunya i València i el seu folklore molt similar. Però és evident que aquesta solució, els valencians només podem admetre-la com a subsidiària: cal que les cançons nadalenques del Principat les acceptem els valencians com a complementàries, però no com a suplementàries. Si veritablement volem engrandir tant València com la literatura catalana, hem d'elaborar i vivificar els elements genuïnament valencians, enriquint així el conjunt català. Cal fer dins el País Va-

lencià la mateixa faena de recerca i reelaboració, de valorització i divulgació del cançoner popular, que els catalans han fet al Principat. L'altre procediment, limitar-se a propagar per les terres valencianes les realitzacions folklòriques —generalment ben recixides— del Principat, té només la comoditat com a minsa justificació.

* * *

¿Però és que no hi ha a València cançons populars de Nadal? ¿O és que els nostres folkloristes i musicòlegs no han curat de replegar-les? ¿A cas estan inventariades però no publicades?

Aquests darrers decennis hom ha abusat tant de la paraula folklore que l'ha envilida. No són, doncs, sorprenents els escarafalls més o menys enginyosos d'alguns comentaristes, ni les reticències d'altres, davant les activitats dels folkloristes, sense preocupar-se de discriminar si són solvents o no. S'ha dit que tot folklore és un cadàver, un simple i abrupte cadàver. En realitat, quan una peça ingressa en un museu ja és morta, i els reculls folklòrics són una mena de museus. Però als museus es dipositen només les obres que tenen un valor o una significació espiritual o material. I només els pobles amb una història cultural rica i plena són capaços d'omplir museus amb creacions autòctones. Però com que els arxius de folklore valencià no són copiosos ni ben coneguts, s'ha arribat a dir que mentre que uns altres folklores eren cadàvers momificats, el folklore valencià era un cadàver en plena corrupció.

Certament que els erudits valencians del segle XIX podien haver fet molta més i molt millor faena que no la que feren, en la replega de materials folklòrics, quan la cultura i les tradicions populars es mantenien encara ben vives en molts indrets del País. Se sentiren molt més atrets per l'Arqueologia i per la Història que no pel Folklore, aquells benemèrits "excursionistes del Rat Penat" que trescaven de vila en vila a la recerca de memòries dels temps passats. Hui el treball és més difícil, perquè molts d'aquells materials s'han perdut per sempre, i moltes vegades disposem només

de residus esparsos, inconnexos i barrejats. Però la dificultat d'una empresa no ens autoritza a desentendre'ns, i no podem considerar-nos amb dret a despreocupar-nos del folklore valencià, un capítol ben significatiu de la Història cultural del nostre País.

El folklorista científic, per a la publicació dels materials de la literatura popular es serveix de la mateixa metodologia que el filòleg per a l'edició de textos, puix que la problemàtica és la mateixa. Tot i amb això, cal dir que sempre hi emprarà l'aparell crític positiu d'agrupar i classificar les variants segons les seues coincidències i no pas per les seues discrepàncies, per tal com en el folklore, les variants derivades cal considerar-les generalment com un enriquiment, i no pas com una adulteració del text primitiu.

Actualment floreix en certs ambients juvenívols un tipus de música que s'anomena *folk* i que vol ser doblement popular, tant en el sentit ètnic com en el democràtic, però sols en les arrels, puix que les melodies tradicionals hi són harmonitzades segons els mòduls més moderns, i les lletres solen estar seleccionades i desenrotllades com a reflex d'inquietuds socials. A València hi ha excel·lents cantants i conjunts de música *folk*, però sembla que fins ara no s'han sentit gaire atrets pels tendres motius nadalencs.

* * *

Aquest cançoneret valencià de Nadal és molt modest i no podrà omplir el buit que sentim; no aspira a satisfer els folkloristes puix que només s'adreça als bons valencians delerosos de cantar cançons nadalencques nostrades. Ni sóc qui, ni tampoc tinc elements per a un treball de tanta envergadura com seria la replega sistemàtica i l'estudi científic del cançoner i les tradicions del Nadal al País Valencià. Però vaig voler encetar la tasca, que uns altres continuaran millorant-la amb importants i copioses esmenes i afegidures; ja n'ha estat un magnífic exemple el llibret de Mossén Climent, abans citat. Com que no és un recull de materials sinó un petit cançoner ja elaborat, no cite normalment els llocs on

han estat replegades les nades, ni a penes tampoc les seues variants. He intentat d'estructurar les cançons nadalencs valencianes, la forma de les quals, generalment, presente ja elaborada, després d'un estudi de les diverses versions fragmentàries i entrecreuades que n'he pogut conèixer. No cal dir que reconec la probabilitat d'haver-me equivocat en alguna reconstrucció, però l'estat de descomposició del folklore valencià és de vegades tan acusat, que els escassos i fràgils materials de què disposem, freuren d'una delicada i prudent reelaboració. No cal dir que he procurat de reduir la meua intervenció al mínim que he considerat rigorosament indispensable.

He consultat tota la bibliografia folklòrica valenciana que he pogut abastar. Les meues fonts principals han estat l'opuscle, desballestat però valuós, de Joaquim Martí Gadea, però publicat amb pseudònim, *Folklore valencià titulat Pitos y Flautes* (València, 1914); la *Memòria de la recerca de cançons i músiques populars realitzada pels germans Joaquim i Just Sansalvador i Cortés al Comtat de Cocentaina* (1 agost-5 octubre 1924), publicada al volum III de *Materials de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya* (Barcelona, 1929), pàgs. 9-87; el volum III de *Folklore Valencià. Coses de la meua terra*, per Francesc Martínez i Martínez, transcrita la música per Mn. Diego Ciutat i Bardissa (València,

1947); i els quinze *Cuadernos de Música Folklòrica Valenciana* publicats des del 1950 per l'Institut Valencià de Musicologia. És ben segur que el cançoner nadalenc valencià serà augmentat considerablement quan apareguen més d'aquests Quaderns que amb tant d'encert dirigí el mestre Manuel Palau i continuen els seus deixebles Josep Bàguena i Maria Teresa Oller, i que amb tanta lentitud edita la Institució Alfons el Magnànim. Un altre impuls poderós rebrà el nostre cançoner quan siguin publicats els materials folklòrics que recolliren Navarro Cabanes, Màrius Blasco Ibáñez i Gayano Lluch. Confie, així mateix, que la publicació d'aquest cançoneret estimularà diversos valencians amants de les tradicions populars, a replegar les mostres que tinguen al seu abast d'aquest interessant capítol del nostre folklore.

Em plau manifestar el meu reconeixement al poeta Xavier Casp, tan competent en música, gràcies a l'ajuda del qual vaig poder enllestir la transcripció de les melodies que figuraven en la primera edició d'aquest cançoneret per l'Editorial Torre (València, 1960). Tinc el gust també de publicar la meua gratitud als diversos col·laboradors que han volgut comunicar-me nades valencianes, principalment a Mn. Francesc Mahicas, d'Aielo de Rugat; al Sr. Josep l'Escrivà, de Mislata, i al Sr. Alfons Llorenç i Gadea, de Planes de la Baronia.

I. LES CANÇONS D'AGUIRLANDO

Un dels capítols més desconeguts i més interessants del folklore nadalenc valencià és el de les Cançons d'Aguirlando, les quals han de ser classificades com a cançons infantils d'acapte.

Els mots vulgars valencians *aguirlando*, *alguirando*, *arguinardo*, *asguilando*, *asguirlando*, *guirlando*, etc., són deformacions del castellà modern *aguinaldo*, paraula d'etimologia no esclarida (1) que, igual que el francès *aguilanneu*, potser deriva de la frase llatina "*hoc in anno*", que s'emprava com a rescobla o refrany en les cançons populars de Cap d'Any, segons l'autoritzada opinió de Joan Corominas, *Diccionario Crítico y etimológico de la Lengua Castellana*, I, 62. El mot *alguirando* el registra el diccionari català de Nebrija (1507) com a sinònim d'albixeres ("Alguirando: *Strenæ, arum; aguinaldo o albricias*").

Encara hui, principalment als pobles muntanyencs, i en especial els del Sud del País (Xixona, Alcoi, Castalla), la vesprada de la vigília de Nadal, els xiquets recorren els carrers i les places demanant aguirlando. Certament que l'acapte infantil abans de festes, és un costum universal, però en el folklore valencià el captiri nadalenc ha originat cançons a posta, mentre que en els altres països els infants canten en aquesta ocasió les cançons nadalencs generals. Una colla de xiquets proveïts de carrancs i simbombes —i a la Marina de corn o caragol de mar—, entonen la cançó pidolaire, i l'ama de casa, en aquella vesprada d'eufòria i de bona voluntat general, no sol negar-los un donatiu en espècie, de llepolies humils.

La colla de cantaires s'allumena amb unes torxes de totxes d'esparg que a Xixona anomenen "aixames", o amb uns ma-

nats d'espígol sec encesos, dits "xameles" a Alcoi i "maisseles" (o "maixelles" o "macelles") a altres pobles valencians (2).

Reproduïm aquest diàleg infantil en el parlar dialectal d'Alcoi, fragment del quadret titulat "Les xameles de Nadal", original de Mn. Joaquim Martí Gadea (3).

QUIQUET: Roseta, ¿què tens amanit p'a la Nit de Matines?

ROSETA: Lo que tenen totes les xiquetes del meu igual: un bon pandero nou p'a repicar-li-lo bé al Jesuset. ¿I tu, Quiquet?

QUIQUET: Jo ja tinc arreplegades lo manco trenta xameles p'a cremar-les totes en les tres nits de Nadal. La senyora mare diu que el Nyinyo està nuet i tot gelat de fred, i jo vullc calfar-lo bé. Dengun xic m'ha de guanyar, com puga, a cremar xameles.

ROSETA: Pos jo... mira, ja ho tinc bo i pensat. La vespra de Nadal en la nit sope enjornet, i dempués me'n vaig a buscar les meues amiguetes, i totes juntes pegarem voltes pel poble d'hasta l'hora de la Missa del gall, tocant el pandero i cantant.

QUIQUET: I jo, en acabar-se la Missa de Matines, me'n davallaré a l'abadia i menjaré pataques bollides del senyor retor.

(1) En un estudi especial i gens reeixit, Josep ALEMANY I BOLUFER, «El antiguo canto de las golondrinas en la isla de Rodas y el moderno guirlando valenciano», *Boletín de la Real Academia Española*, 1931, XVIII, sostenia que el mot valencià *guirlando* derivava del llatí *hirundo* «oronella», etimologia absolutament inacceptable perquè s'oposa a les lleis de fonètica històrica; les cançons d'acapte abans de festes són massa generals arreu del món perquè hom puga suposar un lligam especial entre les cançons valencianes d'aguirlando i els anomenats cànics de les oronelles a l'illa de Rodas; i tampoc no existeix el menor vincle, real ni màgic, entre l'oroneta i Nadal, no essent-hi gens convincent l'argument de la voracitat de les oronelles a l'legada per Alemany.

(2) J. MARTÍ GADEA, *Tipos, modismes i coses rares i curioses de la Terra del Xè*. València, 1906, I, 118.

(3) *Folklore valencià titulat Pitos y flautes*, València, 1914, pàg. 27.

ROSETA: I jo me n'aniré a casa i faré en companyia dels pares el ressopet, menjant-me una bona botifarra.

QUIQUET: Jo, el primer dia, m'alçaré de bon matí, i ben mudat, en la camisa nova, els pantalons nous, la jaca nova i les espadnyes noves, pendré la cistella enfilada al braç i me n'aniré primer a casa els padrins per les estrenes, i en dempués a demanar l'asguilando a totes les cases.

ROSETA: Pos a mi no m'has de guanyar, ni a matinejar eixe dia, ni a anar ben maca i ben tova per l'asguilando i les estrenes. La mare m'ha fet un faldellí nou de batista, blanc a flors, d'un sagaleco antic d'ella, i m'ha comprat també un mocador de llana dolça a barres roges p'al coll i unes sabates abotinades de cabritilla, i ja voràs, ja, quant guapa que vaig.

QUIQUET: Sí, molt guapa; com el cul de l'haca.

ROSETA: Més guapa que tu, envejós.

QUIQUET: Tu, sí que eres envejosa i vanitosa, tu.

ROSETA: Mira! Si ho sóc, millor. Ja li ho diré jo tot a la mare, i voràs com te surra les anques, per parlador.

QUIQUET: Roseta, no li ho digues, no. I et deixaré xiular en un xiulit que tinc alçat en l'escudeller de la saleta.

ROSETA: Pos a veure-lo primer, i no li xarraré res.

QUIQUET: Mira-lo, ací el tinc en la botxaca. Jas, xiula i voràs quin xiulit pega més fort.

ROSETA: A vore, enganyós, que dies que el tenies

en l'escudeller i el tens en la mà... Pfiit... pfiit...

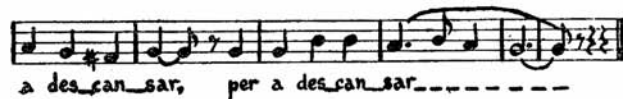
QUIQUET: ¿Veus com xiula tan fort? ¿Vols que li'l toquem al Nostre Senyor el dia de Nadal?

ROSETA: No, que eixa nit no es toquen xiulits, que és pecat. Eixa nit es canten copletes al Jesuset. Jo li'n cantaria bona cosa, però en sé poquetes.

Segons diu l'Etnografia, aquests captiris, abans que els xiquets els va fer la fadrinalla, i anteriorment els feren els adults, puix que és llei general que els infants repleguen les deixalles folklòriques dels grans, i seguesquen practicant-les per compte propi. Interpreten els etnòlegs tals acaptes i tals llums nadalencs, com elements residuals de les cerimònies paganes amb què es celebrava el canvi normal de les estacions, és a dir com a un dels actes de l'antiga litúrgia saturnal en el solstici d'hivern.

* * *

Algunes de les cançons d'aguirlando tenen el caràcter de simple felicitació nadalenca:

Melodia transcrita per Dolors Sendra, al Ràfol d'Almúnia, CMFV, III, 219.

1 Als amos de casa
els ham de cantar:
Déu els done gràcia
per a no pecar,
salut en la terra
i prou queménjar,
i després la glòria
per a descansar.

2 Passen bones festes,
festes de Nadal,
bones tarongetes
i un titot ben gran.

"Titot" és el gall dindi, el mascle de la tita.

Hom fa remarcar el caràcter tradicional del captiri nadalenc:

3 Tots els xicons de la vila
cada any venim ací,
les cançons de l'asguirlando
a cantar-los esta nit.

4 Tots els anys ací venim
a cantar per este temps
les cançons de l'aguilando
i les del bon Jesuset.

Seria lògic esperar que totes les cançons d'aguirlando fossen de tipus laudatori; però els cantors no consideren que

la discreció els obligue a silenciar el seu desig de donatiu:

Melodia transcrita per Antoni Chover, a la Vall de Tavernes, *CMFV*, iv-v, 315.

Es - ta nit és bo - na nit i ve -
nim i ve - nim per les es - tre - nes que nos
tra-uen de da - munt les fris - tors i mol - tes
pe - nes. Que nos tra - uen de da - munt
les fris - tors, les fris - tors i mol - tes pe - nes.

Melodia transcrita per Josep CLIMENT, *Villancicos valencianos*, 30.

- 5 Esta nit és bona nit,
i venim per les estrenes,
que nos trauen de damunt
les tristors i moltes penes.
- 6 Ací venim a cantar-li
a la Senyora Maria,
que nos done l'asguilando,
mes que siga una sardina.
A la rum-rum,
a la rum-rum,
figues i panses,
apagueu la llum.

Larghetto (♩ = 70)

Se - nyo - res ja es - tem a - cí
i ve - nim a de - ma - nar
que mos do - neu l'as - guir - lan - do
o di - ners per a crom - par
o di - ners per a crom - par
o di - ners per a crom - par
que mos do - neu l'as - guir - lan - do
es - tes fes - tes de Na - dal.

Melodia transcrita per Maria Teresa Oller, a Alcoi, CMFV, x, 16.

7 Senyores, ja estem ací,
i venim a demanar
que nos donen l'asguirlando
o diners per a comprar-ne,
que nos donen l'asguirlando
estes festes de Nadal.

Uns altres en canten una variant, dubitativa:

8 a Esta sí que és casa bona,
casa bona i principal;
nos donaran l'aguirlando
per al dia de Nadal.

8 b Venim a una casa rica,
rica i principal.
Els cantarem el guirlando.
Ja vorem si mos ne fan.

Melodia transcrita a Llíria per Josep CLIMENT, *Villancicos valencianos*, 11.

Nyo Ma - ri - a, Nyo Ma - ri - a tra - ga -
nos un pas - tis - set, que a - vui es di - a de Na -
dal i ha naix - cut el Je - su - set.

- 9 Nyo Maria, nyo Maria,
traga-nos un pastisset,
que hui és dia de Nadal
i ha naixcut el Jesuset.

A Lliria diuen “Nyo” o “Nyor” en compte de “So”, “Senyor, Senyora”.

- 10 Venim a esta porta
amb bona intenció,
i els amos de casa
no diran que no.
Nos trauran casquetes
de casa el sucrer,
anous i castanyes,
i vi del celler.

Els cantaires confien que la seua cons-
tància no quedarà sense premi:

Alegre (♩ = 92)

Que bo-na nit que mos fa la llu-ne-ta, que bo-na
nit que mos fa per can-tar! Can-tem, xi-quets, i tindrem aquir-
lan-do, can-tem fons l'ho-ra de mis-sa del gall. sí,
sí, de mis-sa del gall. sí, sí, de mis-sa del gall.

Melodia transcrita per Joaquim
i Just Sansalvador, a Cocentai-
na, CPC, III, 66.

- 11 Què bona nit
que nos fa la lluneta;
què bona nit
que nos fa per cantar.
Cantem, xiquets,
i tindrem aguirlando;
cantem fons l' hora
de missa del gall.

Generalment les cançons d'aguirlando
són encara prou més desimboltes, ajus-
tant-se a la tònica habitual del folklore
valencià:

- 12 Traguen orelletes
i bunyols de vent,
pataques bollides
i bon aiguardent.
I l'amo de casa
que encete el tonell,
i el seu fill que balle,
i tots ballarem.

Les “orelletes” són coquetes de farina
i ous. El valencià distingeix les dolces
“pataques”, *Batatas edulis* (cast., *batata*),
de les comunes criadilles o patates, *Solanum tuberosum*.

En algunes cançons s'atreveixen els
pidolaires a demanar amb perempto-
rietat:

- 13 Done'ns l'asguilando
si nos l'ha de dar,
que en esta cistella
nos l'ham de ficar.

- 14 Dau-nos l'arguilando
si nos l'hau de dar,
que la nit és fosca
i mo'n ham d'anar
al peu de la serra
a fer el sopar:
arròs amb cebeta
i bon bacallar.

- 15 Obriga el pastador,
no tingau ningun reparo;
que són festes de Nadal
i venim per l'aguinaldo.

Moltes vegades els demanadors concreten quin és el donatiu que pidolegen, com aquests de Xixona:

- 16 A les aixames de Matines,
si no ens tireu anous,
tireu-nos figures.
- 17 Com no tenim cap pesseta,
estes festes de Nadal

hem vingut que nos estrenen
a ca don Vicent Pasqual.
Que nos done lo que té
d'abellotes i castanyes,
i això que penja al rebost,
un rastre de sobrassades.

- 18 a En el portal de Betlem
hi ha botifarres penjades;
que les facen a tallades,
que els xics nos les menjarem.
- 18 b En el portal de Betlem
hi ha llonganisses penjades;
amaniu la paelleta
i les farem a tallades.

Melodia transcrita per Dolors Sendra, a Planes de la Baronia, *CMFV*, III, 218.

Allegretto

Dones no tingau pe-re a abaixar
bo-nes fal-da-des de pastissets i tor-
ro-ns de co-ques fi-nes i caix-ques.

- 19 a Dones, no tingau perea
d'abaixar bones faldades
de pastissets i torrons,
de coques fines i caixques.
- 19 b Dones, no tingau perea
de pujar eixes escales,
i abaixar la falda plena
d'abellotes i castanyes,
d'avellanes i ametletes,
de blanquets i botifarres.
Ai, de les garres,
ai, dels garrons!
Abaixeu també
botifarrons.

Algunes cançons de la Valldigna demanen amb peremptorietat una participació en la carn del porc que, generalment, fa poc que fou sacrificat.

- 21 Qualsevol que mate porc,
té obligació precisa
de donar-nos llonganissa,
o millor, un bon cuixot.
Si nos dona tot el porc,
al retor no li sap mal.
que passen amb alegria
estes festes de Nadal.

“Cuixot” és sinònim de pernil.

El “blanquet” és una botifarra amb clavell, anís i ou.

- 20 Botifarres no en volem,
que estan plenes de segó;
a quatre mans les pendriem
si foren de marranxó.

- 22 Este guirlando
se'n va cap als horts,
arreplegant xulles,
xulles de porc.

“Marranxó” és el garrí o porcell jove. Els demanaires reclamen que el donatiu de l'aguirlando siga generós:

- 23 Ja puja, ja puja
el cabàs amunt!
Al Jesús preguem-li
que no el traga buit.
Mire, senyora ama,
aprete la mà,
per a què n'hi haja
per a hui i demà.

Andante moderato

Ca-mi-na Ma-ri-a, ca-mi-na i vo-ràs can-tar els po-llas-tres a prop del Por-tal

COPLA

tal Si mos do-nen u-na to-ny-a que no si-ga xi-co-te-ta que som molts en la qua-dri-lla i eixi-rem a mi-co-te-ta.

Melodia replegada per Maria Teresa Oller, a Alcoi, *CMFV*, x, 15.

- 24 Si nos donen una tonya,
que no siga xicoteta,
que som molts en la quadrilla
i eixirem a micoteta.
Camina, Maria,
camina i voràs,
cantar els pollastres
a prop del portal.

La "tonya" és una coca de farina, ous i sucre.

25 Els demanadors, per coaccionar els donants, els amenacen amb una reiteració fatigosa del seu cant:

- 25 Senyorets i senyoretetes,
donen-nos la voluntat,
que si no nos donen res
els farem dolor de cap.

Melodia replegada per Maria Teresa Oller, a Agres, *CMFV*, x, 19.

Allegretto

Do-ne'm l'a-gui-nal-do se-nyo-ra por Dios que si no me'l dó-na li a-mu-se el gos ¡ai! ¡ai! li a-mu-se el gos ¡ai! ¡ai! li a-mu-se el gos

- 26 a Done'm l'aguinaldo,
senyora, por Dios,
que si no me'l dóna,
li amussaré el gos.

Melodia transcrita per Maria Teresa Oller, a Carrícola, CMFV, XII-XIII, 40.

26 b Done'm l'aguinaldo,
senyoreta hermosa,
que si no me'l dóna,
li amusse la gossa.

27 Done'm l'aguinaldo,
que jo sé que en té,
i si no me'l dóna
no jugue amb vosté.

En algunes cançons els demanaires manifesten la seua pobresa, però sense gens d'humilitat:

Melodia transcrita per Ricard Olmos, a Bocarent, CMFV, VI, 74.

28 Mireu, senyora ama,
doneu-nos les claus,
que estos angelets
es moren de fam.

Si els deixeu morir,
al cel aniran
amb un arguilando
de flor de Nadal.

Melodia d'Albaida, publicada en *Valencia y sus canciones populares*, València, 1958, pàg. 12.

- 29 Esta nit fa bona nit,
i demà serà Nadal:
uns tindran arròs amb tito,
i uns atres mal de queixal.

Ja ha estat dit que el “tito” o “titot” és el gall dindi que caracteritza el dinar de Nadal a les cases riques.

Algunes cançons esmenten les menes coentes o dolces dels diversos tipus d'aguirlando:

- 30 Aguirlando pando:
un vitet sequet,
pebreres coentes
i un got d'aiguarent.

“Pando” o camatort ho diuen despec-

tivament. “Vitet” és el bitxo o pebrina.

- 31 Arguilando pando:
raim de clotet,
la castanya seca
i el minjo sequet.

“Minjo” a la Marina Baixa és una coqueta de dacs a amb una anxoveta.

I com sempre ocorre en els reculls folklòrics, no hi manquen les cançons anecdòtiques i fins i tot les desficiades:

- 32 L'arguilando de Rumbau,
que no en tenia i me'n dau.
Tenim la panxeta plena
i un floronquet a l'esquena.

“Floronquet” o petit furóncol.

Melodia transcrita per Maria Teresa Oller, a Atzeneta d'Albaida, CMFV, XII-XIII, 41.

- 33 a L'arguilando de Tonet,
que no vol anar a escola;
sa mare li va darrere
tocant-li la testerola.

“Testerola” és un diminutiu afectiu de testa o cap.

- 33 b L'asguirlando de Tonet,
no volia anar a escola;
sa mare s'arranca a córrer,
trecant-li la vidriola.

“Vidriola” és un dels noms valencians de la guardiola.

- 34 El guirlando de Peret,
no volia anar a missa;
sa mare anava darrere
tocant-li la llonganissa.

En l'Horta de Gandia quan en alguna casa no els obrin la porta, el cor de xiquets sol cantar-los:

- 35 a Toca-li, toca-li a la porta,
i respon el mig-altut:
—El meu amo no està en casa,
que se n'ha anat a l'assut.

I si no els volen donar res, repeteixen amb insistència:

- 35 b Un bunyolet fa mal de cap,
Un bunyolet fa mal de cap,
Un bunyolet fa mal de cap...

Fins que els donen algun bunyol —la llepolia nadalenca típica de la comarca—, que els xiquets enrastren en una canya que porten. Si els engeguen a granerades, els xiquets canten mentre que fugen:

- 36 Senyora ama, no es sofoque,
que en acabant tornarem.
Si nos donen arguilando,
de seguida callarem.

I algun, despitat, gosa cantar-los alguna cançó maleïdora:

37 Per als amos d'esta casa
no desitgem cap de mal:
que Déu els envie ronya,
pigota i mal de queixal.

* * *

S'observa en les cançons d'aguirlando valencianes una característica curiosa i inesperada: estan gairebé mancades de contingut religiós. En realitat, la joia pel naixement del Fill de Déu, les llaors a la Verge Maria, les facècies sobre l'ale-

gria de Sant Josep, es reservaven per a més tard a l'església, durant la missa del gall, quan eren cantades les *nadales* breus de l'adoració i els *romanços* més llargs narratius del misteri, de què tractarem a continuació en els capítols II i III.

Un altre capítol quasi desconegut també del folklore nadalenc valencià, són les cançons al·lusives al dinarot i a la festa domèstica d'aquesta diada d'exaltació del sentiment familiar, les quals tampoc no solen tenir elements religiosos, i seran tractades en el capítol IV.

II. LES NADALES VALENCIANES ANTIGUES

Encara que algunes cançons nadalenques valencianes, com les Cançons d'Aguirlando tractades en el capítol I, no tinguen a penes caràcter religiós, és obvi que les nades canten principalment l'alegria dels homes pel naixement del Fill de Déu, el seu Redemptor.

La font de la majoria de les cançons de Nadal cal cercar-la, naturalment, en la litúrgia. En els Nocturns de Matines i en la Missa del Gall són llegits textos de l'Evangelí de Sant Lluç (II, 8-20), on es troben els gèrmens de la cançó nadalenca tradicional: l'edicte imperial d'empadronament, causa del viatge de Sant Josep i la Verge Maria a Betlem on ningú no els dona posada; el naixement del Fill de Déu en un estable; l'anunci de l'àngel als pastors que aniran després a adorar-lo, oferint-li humils presentalles, etc.

* * *

Les cançons nadalenques en llengua vulgar abundaven ja als segles XIV i XV, però la fantasia popular ha continuat produint-ne fins a la primera meitat del segle XIX. Les antigues cançons nadalenques formen un gènere definit, i encara que moltes revelen ser obra d'algun docte, són sempre essencialment impersonals, i totes s'ajusten a les mateixes fórmules poètiques. Com que els autors de les nades s'adreçaven a un públic inculcte, no podien defugir mai els motles establerts pel costum. Així, la majoria de les nades duen un refrany o rescobla, que es repeteix després de cada estrofa. Tals refranys indiquen que, en un temps, les nades foren dansades; un solista

cantava els versos de les estrofes, i al final de cadascuna, els altres assistents repetien el refrany.

La nadala medieval es caracteritzà per la seua espontaneïtat, la seua vivacitat i la seua fidelitat a les fonts litúrgiques dels evangelis —sinòptics o apòcrifs— de què en procedeixen els temes. Sobre la base de les velles cançons nadalenques, se'n crearen de noves en el segle XVI, les quals han vingut així transmetent, fins els nostres temps, certs trets medievals, amb algunes modificacions més o menys sensibles.

* * *

Les primeres nades valencianes que conservem són tres originals —més o menys— d'En Joan Timoneda (m. 1583). Aquest inquiet i polifacètic, menestral, llibreter i escriptor, empenedor i plagiar, tres segles abans que fos inventada la ciència del Folklore i en el ple del Renaixement, que tan poc valorava la cultura popular, fou un hàbil colleccionista i editor de contes i poemes tradicionals. La seua *Rosa de Romances* (1573) és una de les primeres antologies del *Romancero* castellà, que en resumeix amb mètode i completa amb èxit, els dels reculls precedents, si bé tot sovint —hauria estat demanar-li massa!— Timoneda retocava els versos populars, i també n'hi afegia d'originals seus.

Dues de les nades de Joan Timoneda figuren en el seu cançoner titulat *Flor de Enamorados*, la primera edició coneguda del qual és la de Barcelona, 1561, però és possible que n'hi hagués hagut abans una altra a València el 1556,

puix que se'n conserva el privilegi per a la seua impressió. Aquest cançoner bilingüe —54 poemes catalans en un total de 277— ha estat suara estudiat amb amplitud i lucidesa per Josep Romeu (4) i per Joan Fuster (5).

A més a més, al número 133 del *Catálogo de la Biblioteca Salvà* es fa esment de *Les cobles de "Da-li Miquel, porta'm a casa", contrafetes al spiritual per Juan Timoneda, per a Nadal, sense lloc ni data d'impressió, però que semblen de devers 1555; les publicà Lucas de la Torre (6), però amb una transcripció tan deficient, que el text resulta inaprofitable.*

Maria Aguiló (7) reproduí les dues nades de Timoneda incloses en la *Flor de Enamorados*, i Josep Romeu n'ha fixat els textos, els quals Joan Fuster ha retocat lleugerament.

1 EN BON PUNT I EN HORA BONA

- 1 Hui és nat lo Redemptor;
hui és nat i hui s'abona,
per pagar lo que Adam féu,
i Eva, la primera dona.
En bon punt i en hora bona.
- 2 En Betlem lo trobareu
ab sa mare que l'encona,
Maria és son propi nom,
Maria que al món corona
en bon punt i en hora bona.
- 3 Los àngels, si haveu sentit,
han cantat per bona estona:
«Hui la glòria és en los cels
i en la terra pau se dóna.»
En bon punt i en hora bona.
- 4 I en un pesebre Jesús
està plorant i raona,
a la una part un bou,
i una mula a l'altra espona,
en bon punt i en hora bona.
- 5 Allí els àngels són baixats
a aquella divinal trona;
cada u ab son estrument
ab veus altes canta i sona
en bon punt i en hora bona.
- 6 Allí estan los pastorets;
allí estan, que tot ressona
lo portal ab ses cançons,
que a concert cascú s'entona
en bon punt i en hora bona.
- 7 La u porta un corderet,
l'altre li porta una fona,
l'altre li porta un xiulet

i una fogassa redona,
en bon punt i en hora bona.

Aquesta cançó semiculta està composta amb els elements tradicionals nadalencs, com la mula i el bou (8), els pastorets amb les presentalles, i amb un refrany evidentment popular. Els romanços dels segles XVIII i XIX de cançons nadalencques catalanes esmenten sovint el refrany "En bont punt i en hora bona". Sembla molt fonamentat el parer de Josep Romeu, que considera que "Timoneda no fa més que compondre una nova versió d'aquella nadala que ja devia ésser famosa al seu temps" (9).

* * *

Una altra cançó per a la nit de Nadal figura en el susdit cançoner bilingüe *Flor de Enamorados*, la qual es cantava al so de *¿Què farem al pobre Joan?*, una cançó popular profana que també Timoneda contraféu a l'espiritual.

- 2 1 Alegrau-vos, pare Adam,
de la faraririram,
que la Verge n'és partera,
lloat sia Déu!
- 2 ¿A on l'anireu a cercar,
de la fararirunfar?
En Betlem està retreta,
lloat sia Déu!
- 3 Allí en un portal està,
de la fararirunfà,
i son Fill en un pesebre,
lloat sia Déu!

Aqueixa cançó *¿Què farem al pobre Joan?* fou molt divulgada en el segle XVI, i la seua melodia i lletra completa figuren en el cançoner d'Uppsala, un llibre

(4) JOSEP ROMEU I FIGUERAS, *Joan Timoneda i la «Flor de Enamorados», cançoner bilingüe*. Discurs d'ingrés en la Reial Acadèmia de Bones Lletres. Barcelona, 1972.

(5) JOAN FUSTER, *Introducció a Joan TIMONEDA, Flor d'Enamorats*. València, 1973.

(6) LUCAS DE LA TORRE, «Varias poesías de Juan Timoneda», *Boletín de la Real Academia Española*, 1918, v, 509.

(7) MARIAN AGUILÓ I FUSTER, *Cançoneret d'obres vulgars*. Barcelona, 1900.

(8) VEGEU JOAN AMADES, *Bibliografia de la cançó popular de Nadal*. Barcelona, 1947.

(9) J. ROMEU I FIGUERAS, *Cançons Nadalencques del segle XV*. Barcelona, 1949, pàg. 52.

imprés a Venècia el 1566 i conservat en dita ciutat sueca, que fou estudiat per Leopold Querol (10), i ha estat publicat per Jesús Bal (Mèxic, 1944). Aquest cançoner és poliglota, amb 48 cançons en castellà, tres en català, dos en portugués i una en gascó, i en opinió de Romeu i Figueras fou compost per Mateo Flecha, mestre de música de la cort del Duc de Calàbria, virrei de València (11), teoria que, amb reserves, accepta Leopold Querol (12).

* * *

D'un manuscrit de l'església parroquial d'Oliva del segle XVI, va copiar el canonge Roc Chabàs la següent nadala, que publicà a *El Archivo*, 1886, I, 270.

3 OU, OU, QUINA MERAVELLA!

- 1 Esta nit és nat un Xic de la més bella Senyora, sens poder trobar abric, a qui el cel i terra adora, entre la mula i el bou, ou, ou, restant sa mare donzella, quina meravella!
- 2 Davall d'un roïn portal i de una pobra Mare naix lo Rei universal per a què lo món repare, sens tenir tan sols un sou, ou, ou, sinó la pura mamella, quina meravella!

3 Lo infant no té bolquers ni sa mare ab què comprar-los, i Josep no té diners ni troba de qui amprar-los, ni en l'olla carn de bou, ou, ou, ni prou de pa en la cistella, quina meravella!

4 Lucifer va tot torbat per no entendre aquest misteri; de tot lo veig contrastat, puix perdrà prest son imperi; bramant ne va com un bou, ou, ou, bé podrà portar esquella, quina meravella!

5 Adam i Eva cantant estan ab molta alegria, i Jesús està plorant de fred dins de l'establia, i l'estància tota es plou, ou, ou, sense carbó ni una estella, quina meravella!

Aquesta cançó anònima, si no composta totalment, està almenys retocada per una mà docta. El refrany "Oh, oh, ou, ou, quina meravella!" és freqüent en les cançons nadalenques catalanes, i apareix ja a les nades de dues consuetes mallorquines del segle XVI (13).

* * *

A la darrerria del segle XVI sembla que la cançó popular sofrí un canvi de gust. Havia triomfat el Renaixement, no sols en els cercles minoritaris, sinó en l'ambient general. La cançó popular s'aparta del cant religiós que l'havia abans informada, i les cançons de llavors encà ofereixen unes característiques més acostades a les de les cançons modernes que no a les medievals. Les cançons dels se-

(10) Leopold QUEROL ROSSO, «La poesía del Cancionero de Uppsala», *Anales de la Universidad de Valencia*, 1929-30, x, pàg. 120.

(11) J. ROMEU I FIGUERAS, «Mateo Flecha el viejo, la corte literario-musical del Duque de Calabria y el cancionero llamado de Uppsala», *Anuario Musical*, 1958, XIII, pàg. 73.

(12) Leopold QUEROL, *Un teórico y un cancionero en nuestra polifonia renacentista*. Discurso de ingreso en la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Madrid, 1972.

(13) Vegeu JOSEP ROMEU, *Les nades tradicionals. Segles XIV a XIX*. Barcelona, 1952, pàgina 61.

gles XVII i XVIII produeixen la sensació d'una major voluntat d'art i una menor espontaneïtat que les antigues. La generalització de la guitarra permetia de compondre melodies a músics no professionals. L'ornament, literari o musical, adquiria una importància semblant a la del tema.

Hi ha una llarga i garrida nadala valenciana, diverses vegades publicada, que encara que, segons veurem, hom li ha atribuït una major antiguitat, sembla datable al segle XVIII, a la qual centúria pertanyen la majoria de les cançons nadalenques que es conserven en tots els folklores romànics.

A la *Bibliografia de la Lengua Valenciana*, tom III (Madrid, 1939), pàgina 28, publica J. Ribelles i Comín aquesta nadala, traient-la de l'abat Migne que la donà a conèixer a la seua *Nouvelle Encyclopedie Théologique*, vol. XXIX, col. 938, al qual li l'havia comunicada M. Duplessis.

4 AJONETES, TOCA MANETES

1 En un estable
prop la muralla,
un recent Nat
viu en la palla;
cada ull tenia
com una estrella,
i la boqueta
era una perla.
Jo pense dur-li
quatre cosetes,
i tinc de fer-li
jocs i festetes.
Ajonetes, toca manetes;
toca-les tu, que les tens boniquetes.

2 Una matrona,
que era sa mare,
agenollada
viu en l'estable.
Àngel, no dona,
me pareixia,
segons la cara
viu que tenia.
Al Xic tapava,
i fent voltetes,
l'acariciava
ab ses manetes.
Ajonetes, toca manetes;
toca-les tu, que les tens boniquetes.

3 També allí estava,
junt al pesebre,
un home afable,
pobre i alegre;

que fóra el pare
jo no creïa,
perquè en la palla
així el tenia.
Mes, viu li fea
mil caricietes
i li torcava
les llagrimetes.

Ajonetes, toca manetes;
toca-les tu, que les tens boniquetes.

4 Àngels gloriosos
del cel baixaren,
i ab gran dolçura
així cantaren:
«Glòria en lo cel,
pau en la terra;
la llum del món
ací s'enserra».
Cert, encantaven
ses tocatetes,
i variaven
les tonadetes.

Ajonetes, toca manetes;
toca-les tu, que les tens boniquetes.

5 Pastors gojosos
allí vingueren,
i vàries coses
al Xic dugueren.
Qui, un corderet,
qui, llet portava;
qui, brullo i nates;
qui, mel rosada;
i com tenien
esca i palletes,
troncs grans cebaren
posant llenyetes.

Ajonetes, toca manetes;
toca-les tu, que les tens boniquetes.

6 Pa, vi, manteca,
oli i vinagre,
sal i alls com duïen,
caldero armaren.
Miques, gaspatxos,
a trompa i corda
feren, i ompliren
bé la garjola.
I al Xic li feren
les pastorettes,
unes papilles
rexplosetes.

Ajonetes, toca manetes;
toca-les tu, que les tens boniquetes.

7 Déu a l'Infant
reconegueren,
i un ball, de prompte,
allí mogueren.
Gaita i pandero
contents tocaven,
i fent-se trossos
allí ballaren.
A tot seguien
les pastorettes,
donant mil voltes
salandonetes.

Ajonetes, toca manetes;
toca-les tu, que les tens boniquetes.

- 8 Tots, pues, devots,
anem a veure
a l'Infant nat
en un pesebre,
És molt graciós
i tan garrít,
que més que un sol
és de polít.
El cor donem-li,
mes no en xanetes,
no siguen falses
nostres festetes.

Ajonetes, toca manetes;
toca-les tu, que les tens boniquetes.

- 9 Qui tal pensara
que en un estable
home naixquera
Fill de Déu Pare!
Qui cel i terra
vist d'hermosura,
és nat de Mare.
Verge molt pura
el muda i bolca
ab ses faixetes,
dient-li afable
mil raonetes.

Ajonetes, toca manetes;
toca-les tu, que les tens boniquetes.

- 10 Cosa és que pasma
veure en pobrea
al que és tan ric
d'or i noblea.
Al qui és immens,
què meravella!,
el té en sos braços
una donzella.
Molt carinyosa
li fa sopetes,
que de ses mans
seran dolcetes.

Ajonetes, toca manetes;
toca-les tu, que les tens boniquetes.

- 11 Diguem-li: «Verge
pura i molt santa,
que el vostre nom
l'infern espanta,
pues d'este Ninyo
són digna Mare
i tant os ama
el etern Pare,
que us done gràcia,
féu-li instancietes,
també que olvide
nostres faltetes».

Ajonetes, toca manetes;
toca-les tu, que les tens boniquetes.

- 12 Jesús, Déu meu,
del món rescat,
que esteu de fred
tot tiritant.

¿per abrigar-vos,
del cel tresor,
valen les teles
que té el meu cor?
A un sí, ben presto
les tindrè tretes,
que el cor a pressa
bat ses aletes.

Ajonetes, toca manetes;
toca-les tu, que les tens boniquetes.

La simple lectura d'aquesta nadala manifesta que, com moltes de les cançons nadalenques antigues, no és obra de cap artista popular, sinó d'un clergue amb pretensions artístiques i afany devot. L'autor, però, va saber treballar amb els elements, la tècnica i el llenguatge de la cançó popular, i així, aquesta nadala de versos curts amb un refrany de versos llargs —que és encara hui una de les moixaines amb què les mares valencianes acaronen els seus xiquets— (14) ha arribat a popularitzar-se de bon de veres. En publiquen diversos fragments mal connectats, el Sr. Francesc Martínez i Martínez d'una versió molt incompleta replegada a Altea (15), i alguns residus recollits a Tavernes de Valldigna pel Sr. Antoni Chover, que ens transcriu la melodia, la qual reproduïm ací. S'hi afegen també altres fragments inèdits replegats a Albaida, Rafelbunyol, Oliva i Aiolo de Rugat.

(14) En aquesta moixaina la *j* no té el so palatal sonor que representa en l'ortografia catalana, sinó que, excepcionalment, té el so fricatiu velar sord propi de la *j* en l'ortografia castellana moderna.

(15) F. MARTÍNEZ I MARTÍNEZ, *Folklore valencià*, III. València, 1947, pàgs. 139, 141 i 143.

(♩=66)

Allà en Betlem rodat de mu- ra.lla, ha- vi- a un xi- quet gi- ta- det en la
 pa- lla, que rellu- ï- a més que u- na es- tre- la, la se- ua ca- ra pa- reix u- na es-
 tre- la. Tam- bé hi ha- vi- a un gran pe- se- bre i un ho- me pe- bre, pe- bre i a-
 Je- grè, que s- ra son pa- re i ell no ho sa- bi- a, per- què Je- sús en la palla dor-
 mi- a. A- jo, a- jo, a- jo, a- jo ne- tes i li to- ca ven- les se- ues ma- ne- tes.

Melodia transcrita per Antoni Chover, a la Vall de Tavernes, CMFV, iv-v, 309.

Heus ací les versions fragmentàries actuals. Es citen abreviadament: *Altea*, *Aielo*, *Tavernes*, *Rafelbunyol*, *Oliva* i *Albaida*.

Estrofa 1, versos 1-12 i refrany, versió d'*Altea*:

- 1 Allà en Betlem
prop la muralla,
un recent Nat
viu en la palla;
cada ull tenia
com una estrella,
i sa boqueta
era una perla.
Jo pense dur-li
quatre cosetes,
i tinc que fer-li
quatre festetes.
Assonetes, toca manetes;
toca-les tu, que les tens boniquetes.

Estrofa 1, versos 1-8 i refrany, versió d'*Albaida*:

- 1 Allà en Betlem
vora muralla
hi ha un Xiquet
gitat en la palla.
«Ajo» li dien
fent-li festetes.
Jo li calfava
les carotetes.
Ajonetes, pa i manetes;
toca-les tu, que les tens xicotetes.

Estrofa 1, versos 1-8, versió de *Tavernes de Valldigna*:

- 1 Allà en Betlem,
rodat de muralla,
havia un Xiquet
gitadet en la palla,
que relluïa
més que una estrella;
la seua cara
pareix una estrella.

Estrofa 1, versos 1-8, versió de *Rafelbunyol*:

- 1 Allí en Betlem,
vora la muralla,
hi havia un Nyinyo
gitat en la palla,
i relluïa
com una estrella;
la seua boca
era una perla.

Estrofa 1, versos 1-12, amb la tornada, versió d'*Oliva*:

- 1 Allà en Betlem,
en una muntanya,
hi ha un Jesuset
gitat en la palla,
que relluïa
com una estrella,
i de bellea
era una perla.
Sa Mare s'alça,
li fa festetes,
i li torcava
les llagrimetes.
Ajonetes, toca manetes;
toca-les tu, que són més xicotetes.

Estrofa 2, versos 1-8, versió d'Altea:

- 2 Una matrona,
que era sa Mare,
s'engenollava
dins de l'estable.
Àngel, no dona,
me pareixia,
segons la cara
viu que tenia.

Estrofa 3, versos 1-8, versió d'Altea:

- 3 També allí estava,
junt al pesebre,
un home pobre,
pobre i alegre.
Que fóra el pare
jo no creïa,
segons la cara
viu que tenia.

Estrofa 3, versos 1-8 i refrany, versió de Tavernes:

- 3 També hi havia
un gran pesebre
i un home pobre,
pobre i alegre,
que era son pare,
i ell no ho sabia,
perquè Jesús
en la palla dormia.
Ajo, ajo, ajo, ajonetes,
i li tocaven les seues manetes.

Estrofa 4, versos 1-12, versió d'Altea:

- 4 9 També tocaven
mil tocatetes,
i variaven
les tonadetes.

Estrofa 5, versos 9-12 i refrany, versió d'Aielo de Rugat:

- 9 Com feia fred,
feren falletes.
Jo li calfava
les camisetes.
A, a, palmetes; a, a, manetes;
toca-les tu, que les tens xicotetes.

Estrofa 8, versos 1-4 i 9-12, versió d'Altea:

- 8 1 Nostres devots
anem a veure
a un recent Nat
en un pesebre.
9 El cor donem-li,
no de xanetes,
no siguen falses
les nostres festetes.

M. Duplessis considerà aquesta nadala valenciana com a del segle XVI, però els musicòlegs J. J. Nin (17) i E. López Chavarri (18) i el bibliògraf J. Ribelles Comín (19) la consideren del segle XVII. Tanmateix, l'estil tan artificios i el llenguatge tan castellanitzat, semblen aconsellar datar-la en el segle XVIII.

* * *

El musicòleg valencià Eduard López Chavarri (20) exhumà una cançó nadalenca semipopular composta pel mestre Antoni Teodor Ortell a la darrereria del segle XVII, conservada a l'Arxiu de la Seu valentina, en la qual apareix València que desitja cantar en la llengua autòctona a l'Infant diví, per tal com tots els anys li canten:

- 9 1 Castella, Etiopia,
França i Portugal,
i fins hui València
no ha eixit a cantar.

Per això fa amanir una sèrie d'instruments populars propis de la diada, que en ser anomenats responen "Ja estan", en senyal d'estar-hi disposats.

- 2 Previngueu les castanyetes.
—Ja estan.
Los tabals i les trompetes.
—Ja estan.
Previngueu-se les guitarres.
—Ja estan.
Los panderos i sonalles.
—Ja estan.
Previngueu les xirimies.
—Ja estan.
Les pavanès i folies.
—Ja estan.
Previngueu-se les donçaines.
—Ja estan.
Les violes i les gaites.
—Ja estan.

(16) Antoni CHOVER, «Canciones, danzas y pregones de Tabernes de Valldigna», *Cuadernos de Música Folklórica Valenciana*, 1951, iv-v, pàgina 309.

(17) J. J. NIN, «Engrunes. Una tonadilla valenciana». *Revista Musical Catalana*, 1907, pàgina 229.

(18) E. LÓPEZ CHAVARRI, *Las Provincias*, 10 gener 1908.

(19) J. RIBELLES I COMÍN, loc. cit.

(20) E. LÓPEZ CHAVARRI, *Música popular espanyola*. Barcelona, 1927, pàg. 57.

- 3 Pues rompa el ruído les vagues regions,
 retronen los ecos l'esfèric cristall,
 pues harmonioses, acordes, subtils,
 a un temps es prorrופןen confuses i
 [iguals,
 les guitarres, panderos, sonalles,
 castanyetes, tabals i trompetes,
 xirimies, violes i gaites.

* * *

Per bé que de cap manera no pot ser classificat com a cançó popular, no sembla inoportú esmentar el quart dels *Villancicos que se cantaron en la Iglesia Metropolitana de esta Ciudad de Valencia, en los solemnes Maitines del Nacimiento de Nuestro Señor Jesucristo, este año de 1758, puestos en música por don Pascual Fuentes, presbítero, maestro de capilla de dicha Santa Iglesia* (21), l'únic en la llengua autòctona, i amb moltes referències a la celebració popular de la diada.

- 10 1 El Cel i la Terra, l'Esfera, l'Abisme,
 els àngels i els hòmens ab tot lo creat,
 publiquen, celebren, veneren i ensalcen
 ab pompa festiva la Nativitat
 de qui ompli de pau, d'alegria i de glòria
 el Cel i la Terra, l'Esfera i la Mar.
- 2 Si en aquest segle no es troba memòria
 de que haja València vingut a cantar,
 sent així que en lo breu i agraciada
 ninguna altra llengua li passa al davant,
 i per tant, ab llicència o sense ella,
 alegre i gustosa torna a publicar.
- 3 Sisquera esta nit ens cap passem nostre
 [goig,
 i en glòria del recent Nat,
 no quede en València ningú

que alegre no vinga als seus peus a
 [adorar.
 I no és molt que a tots passen al davant,
 si els guia el fervor del seu majoral.

- 4 Ab macers ab ses mitges gramalles,
 trompetes, clarins i timbals,
 a entregar-li les claus de les portes,
 no menys que dels cors, va la Il·lustre
 [Ciutat.
 I tan hàbil és el que va per cap,
 que d'ací a Betlem farà un camí pla.
- 5 A l'ombra de tan bona Mare,
 la noblesa dels fills també va,
 oferint a l'Infant en dos LL,
 al doble fervor, doble llealtat,
 I per ço en tostemps València serà,
 de Fe i Religió, l'espill més clar.
- 6 Ab banderes, tabals i dolçaines
 van dels gremis tots los menestrals,
 oferint-li cascú son ofici,
 ab el gran desig que el vullga acceptar.
 Mes com hi ha en lo món tant que des-
 [bastar,
 dels fusters tan sols ventura serà.
- 7 Tots per fi, quants lo cos perficiones,
 d'esta antiga i illustre Ciutat,
 confessant a l'Infant, Déu i Home,
 camí de Betlem corren desolats.
 Puix vagen ans que tanquen el portal,
 i tornen a oir la missa del gall.
- 8 I entretant repetixca el fervor
 dels cors valencians,
 perquè tinga son fi el villancet
 a on va començar:
- 1 El Cel i la Terra, l'Esfera, l'Abisme...

(21) En reproduïm la versió publicada per Enric SOLER GODES, *Las Provincias*, 27 desembre 1970.

III. LES NADALES RELIGIOSES ACTUALS

Encara que en tots els pobles romànics la majoria de les nades pertanyen als segles XVII i XVIII, principalment al darrer, la fantasia popular no ha esgotat aquest tema tan líric, i segueix produint-ne. Fins el darrer terç del segle XIX han estat creades prou cançons nadalenques, i encara ara se'n dicten de noves.

1 Cançonetes noves
vos vaig a cantar.
Em pense, senyores,
vos agradaran.
Cançonetes noves
de molta primor,
sobre el Naixement
de Nostre Senyor.

Igual que aquesta, d'altres cançons tenen caràcter introductorí:

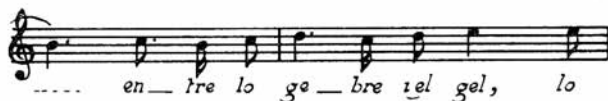
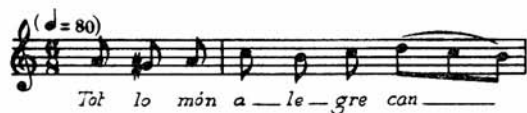
2 a A Missa a Matines,
a Missa del Gall,
al Ninyo, senyores,
li havem de cantar

2 b La nit de Matines,
la nit de Nadal,
passava un xiquet
per baix del Portal.
Sa mare li dia:
—Fill meu, vols mamar?
—No, senyora mare,
que tinc de cantar
una cançoneta
de molta primor,
que els àngels li canten
al Nostre Senyor.

Moderato

La nit de Ma-ti-nes, la
nit de Na-dal em tro-beun xi-quet per
baix d'un por-tal. Sa ma-re l'a-ga-rra, li
dó-na a ma-mar. A — ten-ció, se-nyo-res, que
vaiga can-tar, que vaig a cantar.

Melodia transcrita per Àlvar
Marzal, a Oliva, *CMFV*, XI, 29.

Melodia transcrita per Maria Teresa Oller, a Benigànim, *CMFV*, XII-XIII, 33.

- 2 c Anant a Matines,
a Missa de Gall,
me trobe un xiquet
per baix del portal;
sa mare l'agarra,
li dóna a mamar.
Escolten, senyores,
que vaig a cantar.
- 3 La nit de Nadal
és nit d'alegria,
que el Fill de Maria
naixqué en un portal.
- 4 Tot lo món alegre cante,
que ha naixcut el Rei del Cel
en el portal de Betlem,
entre lo gebre i el gel.
- 5 El Jesuset de Nadal
pot estar ben devanit,
perquè li diuen la missa
a les dotze de la nit.

* * *

Una bona part de les cançons de Nadal són llavors a la Verge Maria en la seua maternitat immaculada. Antigament era més accentuat encara que hui el caràcter marià de la cançó nadalenca, i en moltes nades medievals els pastors feien a la Verge mare quasi tantes festes com al Jesús infant.

L'expansió de la devoció a la Verge

Maria, tanmateix, no esdevingué fins el segle XIII. S'havia iniciat amb la difusió de les obres atribuïdes a Sant Bernat, però és imputable sobretot a la predicació dels dominics i a l'expandiment de l'esperit franciscà, la propagació per l'Europa occidental del culte d'hiperduïa, el qual contribuiria àmpliament a dur per nous camins l'art de la Baixa Edat Mitjana.

Després de la derrota dels albigesos (1213), la literatura mariana es desenvolupà poderosament. Per defugir la Inquisició, els poetes occitans posaven les seues obres sota la protecció d'algun símbol piadós, i així, la lírica trobadoresca, que abans havia estat sempre profana, esdevingué exclusivament religiosa amb la substitució sistemàtica de la dama per la Verge Maria.

Tanmateix, en la segona meitat del segle XV, per efecte de la divulgació del pensament místic germànic, especialment amb el Llibre del Cartoixà de Ludolf de Saxònia, traduït a la nostra llengua per Roís de Corella, s'incrementà el relleu de la figura de Crist en la cançó religiosa. Però la Verge Maria segueix tenint-hi, naturalment, un paper primordialíssim.

6 De la soca naix la rama;
de la rama naix la flor;
de la flor naixoué la Verge;
de la Verge, el Redemptor.

7 En Betlem les xiques
totes van cantant,
unes cobles noves
que allò és un encant.
Una donzelleta,
d'edat de quinze anys,
prenyada per obra
de l'Esperit Sant,
que, sense dolor,
la nit de Nadal
al Fill de Déu Pare
parí en un portal.
Els àngels del Cel
baixaren cantant:
—Pau ací en la terra!
Glòria allà triomfal!—
I allí agenollant-se
adoren l'Infant,
que era tan bonico
com un diamant,
i de serafí
tenia el semblant.
El Ninyo, de fred
tremolant està,
i les llagrimetes
li estaven brollant.
La Mare embovada
l'estava mirant,
amb un bolqueret
l'anava bolcant,
i amb una faixeta
l'anava faixant.
No tenia llit
per lo reposar;
en un pesebre
l'hagué de deixar,
i amb palla i fenàs
l'hagué de tapar.
Hi havia un bouet
i mula menjant,
i alenant tot dos
l'anaven calfant.
El bon Sant Josep
l'està contemplant,
i com gemecava,
el trau a l'instant
i va a passejar-lo
per fora el portal,
i com si l'oïra
li estava parlant:
—Fill meu del meu cor,
no em faces plorar,
que si en estos braços
et sap mal estar,
ja et duré a ta Mare
que et faça callar.
Jo et promet, sol meu,
sempre treballar,
a Tu i a ta Mare
sempre venerar,
i amb suor del front
dar-vos a menjar—.
Pren la Mare al Fill

per lo alimentar,
i es destapa el pit
més pur que el cristall,
més blanc que la llet;
i havent-li aplicat
el seu mugronet,
es posa a mamar;
i mentres mamava
li estava cantant:
—Fill meu del meu cor,
Déu meu encarnat,
mama, serafí,
que és llet virginal,
assussena fina,
gesmiler fragant.
Oh, carinyo meu,
oh, perla augmentà',
eres de ta Mare
tot el seu regal.
Si has vingut al món
per al món curar,
Fill meu del meu cor,
quant t'ha de costar!
Les fels més amargues
t'han de fer passar;
però jo, Fill meu,
mai t'he de deixar.
Pobreta m'encontre
en un temps tan mal,
fora de casa
i en este portal,
sense tindre llit
per a em recostar,
ni una cadireta
que em puga sentar,
ni cresol ni oli
per m'allumenar.
Però per a Tu
res t'ha de faltar,
que ací està ta Mare
per t'aconsolar!—.
Aixina li estava
la Mare cantant,
quan a mitjanit
vingueren dansant
els bons pastorets
a vore l'Infant,
i amb molta alegria
estaven ballant.
Tot són cabrioles...
... ..

El romanç precedent, llarg i encara incomplet, fou replegat a Simat de Vall-digna per J. Toledo Girau i publicat al *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 1947, xxiii, 91, i el reproduïm amb lleus esmenes. Antoni Chover en dóna un petit fragment mal connectat de la versió de la Vall de Tavernes, amb la melodia, a *Cuadernos de Música Folklórica Valenciana*, 1951, iv-v, 308, la qual no reproduïm perquè no s'hi ajusta bé.

* * *

Sant Josep és un dels principals personatges del misteri de Nadal, i la cançó popular nadalenca l'ha tractat reiteradament i sovint amb predilecció.

La plàcida i casolana cordialitat amb què eren venerats els sants en l'Edat Mitjana, conduïa a una trivial i jocosa familiaritat que sovint feia perdre la dignitat. Algunes antigues nades, seguint l'Evangeli de Sant Mateu (I, 19-24), es refereixen amb desimboltura als dubtes del vell Sant Josep quan veu la seua jove muller embarçada. Per a la fantasia popular baixmedieval, Sant Josep era una figura rústega i semicòmica, i segons comenta Huizinga, l'irrespectuós interès que despertava, era com el revers de l'apassionat culte que hom tributava a la seua muller, la virginal Mare de Déu. Per bé que ja Gerson s'havia esforçat a dignificar la veneració a Sant Josep, no fou fins el segle XVI, quan la Contrareforma cristocèntrica exaltà místicament el virginal i pacient espòs de Maria, i Santa Teresa de Jesús fou a Espanya un dels principals promotors de la devoció josefina.

Moltes de les nades narren el viatge a Betlem i el part dins la cova amb la boja alegria de l'humil fuster, espòs de la Mare de Déu.

8

Verge pura i Sant Josep,
quina companya tan bona!
Ixqueren de Natzaret
de matinet a bonhora;
se n'anaren a Betlem
i arribaren de nit closa.
Maria anava partera;
tocaren de porta en porta,
però ningú no els obria
quan els veien gent tan pobra.
Per fi, fora la muralla,
varen trobar una cova.
Sant Josep va a buscar foc,
i quan ve, diu que no en troba,
però troba al Jesuset,
que és com la llet i la rosa.
Baixaren tres angelets
a donar l'enhorabona:
l'un tocava el violí,
l'atre toca la viola,
l'atre tocava els ferrets,
i feien música bona.
Sant Josep, tot ple de goig,
balla i fa una cabriola.
La Mare de Déu li diu:
—Ai, Josep, el cap te vola.
—No me vola el cap, Maria,
que ha naixcut el Rei de Glòria.

Altres versions d'aquest romanç replegades al Principat presenten notòries variants, i figuren en diversos cançoners; la seua melodia la publiquen, entre altres, Joan Amades, *Folklore de Catalunya. Cançoner*. Barcelona, 1951, pàg. 214, i Josep Romeu, *Les nades tradicionals*. Barcelona, 1952, pàg. 104. Heus ací la que dóna aquest darrer:

Ma-ra-Ver - gei sant Jo-sep fe-ien
com-pa-nyi-a bo-na; sor-ti-ran de Nat-zar-et
-ret ma-ti-nat a la bo-nahora. Al, que a bon
punt! ai que a bo-nahora! rei-na dal cal, em-pe-ra-
-do-ra, de tot el món si-au se-nyo-ra!

El goig del patriarca Sant Josep és àmpliament glossat per la cançó popular nadalenca:

Andantino

Se_nyor Sant Jo_sep, goig com_plit tin_dreu que
 la vos_tra es_po_sa és Ma_re de Déu. Si_ga en ho_ra
 .bo_na, Jo_sep glo-ri_ós, que el bon Je-su_set be_ne_ix-ca_a.
 tots. Que el bon Je-su_set be_ne_ix-ca_a tots.

Melodia transcrita per Dolors Sendra, a la Vall d'Alcalà, CMFV, III, 223.

9 Senyor Sant Josep,
 goig complit tindreu,
 que la vostra esposa
 és Mare de Déu.
 Siga enhorabona,
 Josep gloriós,
 que el bon Jesuset
 beneixca a tots.

que ha d'espolsar la coveta,
 on naixerà Jesuset.

11 Josep neteja la cova
 on naixerà el Jesuset;
 ne lleva les teranyines
 per a que estiga més net.

12 Sant Josep que el va vore,
 se'n puja al porxe,
 i abaixa la cresola
 sense gens d'oli.

També és molt esmentada la participació del pare putatiu en el part de la Verge:

10 Sant Josep cull la rameta
 de no sap quin ramellet,

El bou i la mula, els hostes habituals
 de l'estable, són també molt citats en les
 nadales:

Ai, que con_tent es_ta-ri-a el bou en el pe-se-
 bret, al ve-re el bon Je-su-set en els
 bra-ços de Ma-ri-a. La mu-la co-ces no
 ti-ra i amb el baf els vol calfar, i Sant Josep se la
 mi-ra no s'hi vol confi-ar.

Melodia transcrita per Ricard Olmos, a Ontinyent, CMFV, I, 35.

13

Ai, què content estaria
el bou en el pesebret,
al vore el bon Jesuset
en els braços de Maria.
La mula coces no tira
i amb baf el vol calfar,

i Sant Josep se la mira
i no s'hi vol confiar.

L'alletament de l'Infant diví és narrat
amb ternura i jocunda familiaritat:

Melodia transcrita per Maria
Teresa Oller, a Agres, CMFV,
x, 24.

(♩ = 60)

La llet ca - len - te - ta i el bou a - le -
nant i el Bon Je - su - set xu - plant que xu -
plant; la llet ca - len - te - ta i el bou a - le -
nant i el Bon Je - su - set xu - plant que xu -
plant xu - plant que xu - plant.

14

Sant Josep, tot ple de goig,
abraçava el Jesuset;
el burret li calfa el llit,
la vaca li lleva el fred.
Sa Mare li acosta el pit
per a que mame la llet.
La llet calenteta,
la boca cremant,
i el bon Jesuset,
xuplant i xuplant.
La llet calenteta,
i el morret bollint,
i el bon Jesuset,
xuplant i engolint.

15

Maria li dóna
al Jesús el pit;
quan ja s'ha adormit,
encà' l'acarona.
Perquè fa gelor,
Mare i Fill els tapa
Josep amb la capa
i entren en calor.

El cant dels àngels vora el portal és
objecte de perifrasis diverses:

16

En la porta de l'església
hi ha un arbre sense flor,
en cada rama té un àngel,
i en el mig Nostre Senyor.

♩ = 120

Jo sé u - na can - cò de fil i co -
-tò els àn - gels li can - ten al
Nos - tre Se - nyor en u - na gui -
-tar - ra i en un gui - tar - rói

Melodia transcrita per Ricard
Olmos, a Bocarent, CMFV,
vi, 81.

17 Jo sé una cançó
de fil i cotó,
que els àngels li canten
al Nostre Senyor,
amb una guitarra
i amb un guitarró.

18 El bon pastoret
tocava el tambor
i els àngels cantaven
al Nostre Senyor.

19 Els àngels cantaven:
«Guerindà, guerindeta,
més val un ouet
que una sardineta».

20 A la guerlindó,
a la guerlindaina,
el Nin més bonico
s'emporta la palma.

Moderato

Es ta nit a mit — ja

nit, mit-ja ni-t, ham sentit un gran xi-

-llit gran xi-lli-t i e-ra la Ma-re de

Dé — u que ha-vi-a com-prat un xic.

22 Allà amunt en la serra
m'han pegat un crit:
que la Verge Maria
ha tingut un xic.

23 Quan els pastorets saberen
que el Ninyo estava en Betlem,
es deixaren les ovelles
i se'n vingueren corrents.

24 En esta nit els pastorets
cantaran amb alegria,
perquè diuen que ha naixcut
el Redemptor de la Vida.
Veni, pastorets,
veni a adorar,
que el bon Jesuset
naixqué en el portal.

Però el tema preferit de les nades
modernes és, sens dubte, el dels pastors.
Les cançons pastorils abunden tant en
el folklore nadalenc, que els entremesos
catalans i mallorquins que representen
l'Adoració, reben el nom de "Pastorells",
denominació paral·lela a la de *villancicos*
que tenen les nades en castellà.

21 Tres pastorets
dalt la muntanya
en una cabanya
estan sopant,
i arriba un àngel
de cara fina
i els encamina
a adorar l'Infant.
Anem, anem, anem
a adorar l'Infant.

Melodia transcrita per Àlvar
Marzal, a Oliva, *CMFV*, xi, 27.

25 Al Jesuset, rei del món,
el tinc d'amar i voler,
perquè és més hermós que el sol
i la lluna de gener.

26 Quines galtes més rogetes
que té el nostre Jesuset,
si pareixen dos rosetes
collides de matinet.

27 Ninyo, ninyet,
balla un ratet,
que després de la volteta
te tindrè al bracet.

28 En el portal de Betlem
diuen que hi ha teranyines,
però estan els angelets
espolsant-les tots els dies.

29 a En Betlem s'ha pegat foc,
del portal ixen les flames,
que ha naixcut el Rei del Cel,
fill de les meues entranyes.

Els fidels reproduïen dins el temple
l'adoració dels pastors, tot i cantant cançons
de caire pastoril, estafent la seua
ingenuïtat i la seua gràcia incongruent:

Versió de Sueca publicada al *Bol. R. Academia Española*, XVIII, 153, però n'hi ha una altra, amb refrany, d'Aielo de Rugat:

29 b En Betlem toquen a foc,
pel portal ixen les flames,
perquè diuen que ha naixcut
el Redemptor de les ànimes.
Tot el món alegre cante,
que ha naixcut el Rei del Cel
en el portal de Betlem,
entre la rosà' i el gel.

Algunes nades són imprecacions devotes, i amb tota seguretat concebudes o inspirades per algun clergue, com aquestes de Castelló de la Plana, de Benissa i d'Alcoi:

30 Jesuset meu,
teua és ma vida;
porta'm al cel,
Ninyo, en seguida.

31 Jesuset, dóna'm santa vida,
dóna'm molt d'amor,
per a que te vullga
sempre amb gran fervor.

32 Jesús amorós:
les vostres unquetes
m'arrapen el cor
i em fan festetes.

33 Bon Jesús, quan vós naixquéreu
portàveu corona d'or;

ara la porteu d'espines
que me traspassen el cor.

34 a Bon Jesús hermós,
gelat tot de fred,
¿com has volgut naixer
tan pobre i nuet?

34 b Bon Jesús hermós,
tremolant de fred,
¿per què haveu naixcut,
Senyor, tan pobret?
Feu que eixe pesebre,
humil i gelat,
mate el nostre orgull
i acabe el pecat.

35 Bon Jesús hermós,
de pit amorós,
dóna'm el teu cor
i serà dels dos.
Bon Jesús hermós,
més blanc que la neu,
dóna'm el teu cor
i jo et daré el meu.

Molt sovint les nades es refereixen a una imatge concreta de Jesús infant, venerada a una església o convent determinat:

36 El Jesús de les monges,
com sa Mare l'ha parit
en un pesebre en la palla,
ai, quin xiquet tan polit.

Andante

El Jesús de les monges no té den-
te-tes, i la Mare abadesa li...
fa sope-tes

Melodia transcrita per Dolors Sendra, a Parcent, *CMFV*, III, 93.

37 El Jesús de les monges
no té dentetes,
i la mare abadesa
li fa sopetes.

38 El Jesuset de les monges
estava en lo pesebret,
amb la careteta rogeta
i los ullets alegrets.

39 El Jesús de les monges
porta carota
de les randes més fines
que hi ha en Mallorca.

40 Jesuset de les monges,
calla i no plores,
que anirem a la fira
i te'n durem coses.

L'ofrena de presentalles, ben vàries i és un altre dels temes predilectes de la alguna desficiada, pels humils pastors, cançó nadalenca moderna:

Allegro (♩=88)

¿Què li du rem al Fi llet de Ma ri a què li du rem a l'her mós Je su set? Li du rem panses, a nous i o li ves, li du rem fi gues en un pa ne ret. Tam pa ta pam que les fi gues són ver des, tam pa ta pam elles ma du ran. Si no ma du ren el di a de Pas qua, ma du ran en el di a del Ram. Tam pa ta pam que les fi gues són ver des, tam pa ta pam elles ma du ran.

Melodia transcrita per Joaquim i Just Sansalvador, a Gorga, CPC, III, 27.

41 a	¿Què li durement al Fillet de Maria, què li durement a l'hermós Jesuset? Li durement panses, anous i olives, li durement figues en un paneret. Tampa, tapam, que les figues són verdes, tampa, tapam, elles maduraran. Si no maduren el dia de Pasqua, maduraran el dia del Ram. Tampa, tapam, que les figues són verdes, tampa, tapam, elles maduraran.	jo vull portar-li coques amb mel.
		43
		44
		45
		46
- 43 Cap al portal de Betlem s'encaminen les pastors per a cantar-li a Jesús i oferir-li coques toves.
- 44 L'un li porta una cabreta, l'atre li duu un borreguet amb les patetes rogetes i en la boca un clavellet.
- 45 Camina, Maria, camina i voràs, cantar els pollastres a prop del portal.
- 46 Al Jesuset de Nadal li he de fer un vestidet de mussolina ratllada per a que no tinga fred.

Aquesta nadala, molt divulgada en el folklore català, s'usa molt sovint com a cançó de bressol. Una altra variant valenciana diu:

- 41 b ¿Què li durement al Fillet de Maria, què li durement que li sàpia ben bo? Figues, castanyes, anous i abellotes, roses de dacsà i mel i arrop.
- 42 Per alegrar el Rei del Cel

Melodia transcrita per Maria Teresa Oller, a Aiello de Rugat, CMFV, XII-XIII, 50.

Pas-to-rets i pas-to-
 -re-tes: feu-me lle-nya que tinc fred, pas-to-
 -rets i pas-to-re-tes: feu-me lle-nya que tinc
 fred, no me la feu d'ar-gi-la-gues; feu-me-
 -la de ro-me-ret; no me la feu d'ar-gi-
 -la-gues feu-me-la de ro-me-ret.

47

Pastorets i pastorettes,
 feu-me llenya, que tinc fred;
 no me la feu d'argelagues,
 feu-me-la de romerets.

Pas-to-re-ta, ¿què li por-tes al Je-sús que està nu-
 -et?... -Jo li por-te ca-ro-te-ta, ca-mi-so-laj gam-boi-
 -xet..... ca-mi-so-laj gam-boi-xet.....

48

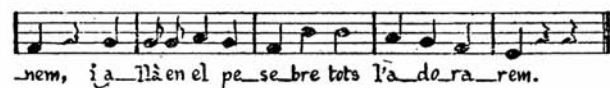
Pastoreta, ¿què li portes
 al Jesús que està nuet?
 —Jo li porte caroteta,
 camisola i gamboixet.

49

La camisola és d'espígol,
 d'orenga són els bolquers,
 la bolcà' brodà' amb tomellos,
 i de murta els peüquets.

Melodia transcrita per Antoni Chover, a la Vall de Tavernes, CMFV, IV-V, 310.

Andantino
 Ve_niu, ve_niu, pas-to-rets, ve_niu,
 ve_niu a_a-do-rar, que_ha_naix-cut_el_je-
 -su-set, ha_naix-cut_en_el_por-tal. Jo

Melodia transcrita per Dolors Sendra, a Planes de la Baronia, CMFV, III, 217.

50

Veniu, veniu,
pastorets, veniu,
veniu a adorar,
que ha naixcut el Jesuset,
ha naixcut en el portal.

Jo pense portar-li
al bon Jesuset
unes sabatetes,
que està descalcet.

Saltem i brinquem,
a Betlem anem,
i allí en el pesebre
tots l'adorarem.

51

Cabretes, cabretes,
veniu, pastorets,
a fer-li ajonetes
al bon Jesuset.

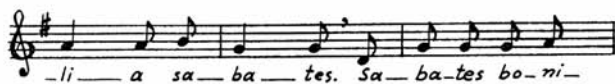
52

Aquell Jesuset de perles,
que naixqué en lo pesebret,
com tots li portaven coses,
estava molt satisfet.

53

Ni Sant Josep ha sopat
ni la partera donzella;
donem-los dos o tres pans
i es faran una paella.

(♩ = 120)

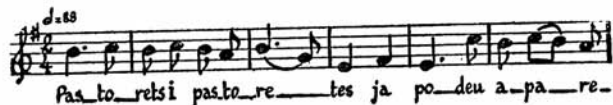

Melodia transcrita per Maria Teresa Oller, a Bèlgida, CMFV, XII-XIII, 46.

54 Les ovelles i cabretes
els pastors les van munyir,
xorrit, xorrit, xorrit,
per a fer-li les sopetes
al Jesuset garrít,
garrít, garrít, garrít.

sabates bonifates,
calcetes mereletes,
camisa verelisa,
jopetí d'Alfarrasí,
jaqueta d'Atzeneta,
sombbrero de Toledo,
sabates bonifates són,
sol, fa, mi, re,
Kyrie eleison.

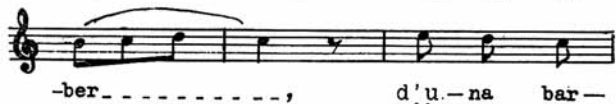
55 Lo bon Jesuset
volia sabates;

Melodia transcrita per Ricard Olmos, a Ontinyent, *CMFV*, I, 50.

56 Pastorets i pastorettes,
ja podeu aparellar
sabatetes i calcetes,
que el Jesús l'ham d'acurtar.

57 Pastorets i pastorettes,
tant que volieu saber:
¿D'una barcella de blat,
quants bunyols se'n poden fer?

Melodia transcrita per Alvar Marzal, a Oliva, *CMFV*, xi, 30.

Ja ha estat dit que el bunyol en certes comarques és una llepolia nadalenca: 59

Diu la pastora Rebeca:
—Pastors, el foc encengau
i calfeu li la robeta
al Jesús que és Déu de pau.

58 Pastorets i pastorettes,
¿a on aneu tan de matí?
—A llavar-nos les lleganyes
en la bassa del jardí.

60 ¿Què li portes al Jesús,
al Jesús que està en la cova?
Una mona de cent ous
i un pastís de mitja arrova.

Allegretto

¿Què li por-tes al Je-sús al Je-sús que està en la
ce-va? Jo li por-taré i guardent i un pas-sis de mit-jar-ro-va.

Melodia transcrita per Dolors Sendra, a Al-Patró, *CMFV*, III, 218.

61 Vénen els pastors
per la costereta,
i al Jesús li duen
una camiseta.

Alguna cançó fa al·lusió humorística
al fred de la nit de Matines.

62 Vénen els pastors
per baix del portal,
i al Jesús li duen
un grapat de sal.

65 Eixe Jesús que ha naixut
en esta nit de Nadal,
no tindria tant de fred
si naixquera en Sant Joan.

63 Vénen els pastors
per la porta falsa,
i al Jesús li duen
un carro de pansa.

Algunes nades són cançons dansa-
des, com aquesta de Benialí (Vall de
Gallinera):

64 Vénen els pastors
per l'altet d'Almarra,
i al Jesús li duen
una botifarra.

66 A la taina,
a la turrudaina,
a la de Betlem!
¿Què li portarem?
Una botifarra
amb un bon present.

Melodia transcrita per Maria
Teresa Oller, a Alcoi, *CMFV*,
X, 20.

Andante

Baix de u-na pe - nye - ta naix un Je - su -
set. nu - èt nu - èt me tro-beu-na don -
ze - lla que es - tà tre - mo - lant de
fred nu - èt nu - èt tre - mo - lant de
fred nu - èt nu - èt

67 a Davall d'una penyeta
naixqué un Jesuset,
nuet, nuet, nuet;
el parí una donzella,
i tremola de fred,
nuet, nuet, nuet.
Pastors el van a vore
allà a la mitja nit,
clic-clic, clic-clic, clic-clic;
tots abraçats ballaven,
tant el gran com el xic,
clic-clic, clic-clic, clic-clic.
Els fan la reverència
a la Mare i al Fill,
xic-xic, xic-xic, xic-xic;

adoren a la Verge
i el seu Infant diví,
xic-xic, xic-xic, xic-xic.

67 b Davall d'una penyeta
és nat un Jesuset,
pobret, pobret, pobret,
d'una hermosa donzella,
tot tremolant de fred,
pobret, pobret, pobret.
Un angelet alegre
se'n va als pastors i els diu:
Veni, veni, veni,
voreu en un pesebre,
el que és Fill de Déu viu,
veni, veni, veni.

67 c Allà a la muntanyeta
hi havia un pastoret
tocant la flaüteta:
Tonot, Tonot, Tonot.
Allà a la muntanyota
hi havia un pastorot
tocant la flaütota:
Tonot, Tonot, Tonot.
Allà a la muntanyua
hi havia un pastoriu
tocant la flaütua:
Toniu, Toniu, Toniu.
Allà en la muntanyica
hi havia un pastoric
tocant la flaütica:
Tonic, Tonic, Tonic.

Les susdites variants d'aquesta cançó
corresponen a Alcoi, Castelló, Cullera i
València.

* * *

Diverses de les nades enumeratives
tenen l'estructura de les cançons seria-
des, és a dir, que citen una successió
d'objectes, de manera que en acabar d'es-
mentar cada un dels components del con-
junt, se'n repeteixen tots els anteriors en
sentit invers fins arribar al començament
de la sèrie. Heus ací una bella melodia
de cançó seriada recollida a Altea:

67 d Davall una penyeta
hi havia un pastoret
tocant la guitarreta:
pobret, pobret, pobret.

A Bet lem men tinc d'a_nar, un xiu let m'ha de comprar: xiu,
A Bet lem men tinc d'a_nar, un pa_tet m'ha de comprar: pat,
xiu,
xiu,

na d'ofre, de cara, dues vegades
cora, o s cana tres vegades, etc etc.

xiu, xiu, fa_rà el xiu let, xi bi lim, xi bi lam, si vo leu ve
pat, pat, fa_rà el pa tet,
xiu, xiu, fa_rà el xiu let, xi bi lim, xi bi lam, si vo leu ve

nir, a Bet lem men vaig.
nir, a Bet lem men vaig.

Melodia transcrita per Mossén
D. Ciutat i Bardissa, a Altea.
F. MARTÍNEZ, *Folklore Valen-
cià*, III, X.

68 a 1 A Betlem me'n tinc d'anar,
un xiulet m'he de comprar:
Xiu, xiu, xiu, farà el xiulet;
xibilim, xibilam,
si voleu venir,
a Betlem me'n vaig.

xiu, xiu, xiu, farà el xiulet;
xibilim, xibilam,
si voleu venir,
a Betlem me'n vaig.

2 A Betlem me'n tinc d'anar,
un patet m'he de comprar:
Pat, pat, pat, farà el patet;

3 A Betlem me'n tinc d'anar,
un pollastre he de comprar:
Quic, quic, quic, fa el pollastret;
pat, pat, pat, farà el patet;
... ..

Alllegretto ($\text{♩} = 120$)

A Bet lem men tinc d'a_nar, un xiu let m'ha de comprar:
A Bet lem men tinc d'a_nar, un pa_tet m'ha de comprar:

Xiu, xiu, xiu, fa_rà el xiu let,
pat, pat, pat, fa_rà el pa tet,
xiu, xiu, xiu, fa_rà el xiu

Melodia transcrita per Joaquim
i Just Sansalvador, a Balones,
CPC, III, 41.

let, xi bi lim, xi bi lam, a Bet lem men vaig, si vo leu ve nir.
let, xi bi lim, xi bi lam, a Bet lem men vaig, si vo leu ve nir.

4 A Betlem me'n tinc d'anar,
un corder he de comprar:
Be, be, be, fa el corderet;
quic, quic, quic, fa el pollastret;
... ..

5 A Betlem me'n tinc d'anar,
un gatet he de comprar:
meu, meu, meu, farà el gatet;
Be, be, be, farà el corder;
quic, quic, quic, fa el pollastret;
pat, pat, pat, farà el patet;
xiu, xiu, xiu, farà el xiulet;
xibilim, xibilam,
si voleu venir,
a Betlem me'n vaig.

La mateixa cançó es canta amb una altra melodia a Balones, poble de la Vall de Seta (comarca d'Alcoi).

A Agres es canta amb la mateixa melodia que a Altea, segons la transcripció de Maria Teresa Oller (CMFV, x, 23), però amb la lletra prou modificada, excepte la primera estrofa:

68 b 1 A Betlem me'n vullc anar,
i un xiulet tinc que comprar:
Xiu, xiu, farà el xiulet;
xibilí, xibilà,
si voleu vindre amb mi,
a Betlem me'n vaig.

2 A Betlem me'n vullc anar,
i un carranc tinc que comprar:
rac, rac, fa el carranquet;
carranquí, carrancà,
si voleu vindre amb mi,
A Betlem me'n vaig.

3 A Betlem me'n vullc anar,
i un tabal tinc que comprar:
plam, plam, fa el tabalet;
tabalí, tabalà,
si voleu vindre amb mi,
a Betlem me'n vaig.

4 A Betlem me'n vullc anar,
i un anyell tinc que portar:
be, be, fa l'anyellet;
anyellí, anyellà,
si voleu vindre amb mi,
a Betlem me'n vaig.

Aquesta cançó té a Alcoi una variant molt interessant, puix que hi participa Barrabàs, un personatge que interromp el cant del cor recitant uns mots:

68 c Cor: Barrabàs, si vols venir,
Barrabàs, si vols venir,
a Betlem se n'anirem,
a Betlem se n'anirem.

Barrabàs: Jo primer vull almorzar.

Cor: En Betlem almorzarem,
en Betlem almorzarem,
i el Jesús adorarem.
i el Jesús adorarem.

Barrabàs: El camí està ple de neu.

Cor: La calor la desfarà,
la calor la desfarà.

Hi ha tantes cançons nadalenques de pastors, que algunes ja no tenen contingut religiós, si bé estan relacionades amb el costumari profà de Nadal:

Melodia transcrita per Dolors Sendra, a Tormos, CMFV, III, 222.

69 La pastora Catalina
s'ha deixat baix lo portal
una barra de torró
per a la nit de Nadal.

ob. cit., pàg. 236, que en dóna la melodia):

70 La pastora Caterina
per present li va donar
tres taronges de la Xina
i el pesebre va enramar.

Aquesta pastora Caterina és protagonista de diverses nades (vegeu Amades,

Ja ha estat esmentada la pastora Rebeca en el número 59.

* * *

Tenen molta importància les nades referents a la Sagrada Família, és a dir, a la infantesa de Jesús en companyia dels seus pares. La palmària anacronia no és obstacle perquè els pastors canten al recent nat episodis posteriors, com la fugida a Egipte. Són sobretot d'una cor-prenedora ingenuïtat i una atrevida familiaritat, les cançons allusives a l'al·le-tament i a la criança de Jesús infant:

- 71 La Mare de Déu cosia a la porta de l'hortet, i tenia el Jesuset en la falda que dormia.
- 72 En el portal de Betlem no se crien teranyines, perquè la Mare de Déu el neteja tots els dies.
- 73 La Mare de Déu plorava abrigada amb un manteu. Sant Josep l'aconsolava: —Mare de Déu, no ploreu.

La Mare de Déu plorava davall l'ombreta d'un pi; Sant Josep l'aconsolava amb floretes de gesmil.

- 75 La Mare de Déu al seu Fill bolcava, i estant-lo bolcant, així li cantava: «Espill dels meus ulls, espill de ma cara, eres més polit que el rei que t'empara, que l'emperador i el gran patriarca».

És possible que aquesta nadala, replegada a Altea per F. Martínez i Martínez, *Folklore Valencià*, 1, 90, siga molt antiga, i que el rei que s'hi esmenta siga Felipe II, l'emperador Carles V i el patriarca Sant Joan de Ribera.

- 76 En les festes de Nadal, Sant Josep, com bon fuster, feu un bressol ben bonico, p'a bressar el Jesuset.

- 77 Sant Josep se'n va a la serra a collir un romeret, per a calfar el Jesús, que està tremolant de fred.

Allargatto

Sant Jo-sep se'n va a la pla-ça se'n va a la pla-ça, a com-prar un ro-nyo-net, que li'n dan dan que li'n dan dan dan dan per a que Ma-ri-a al-mor-se, Ma-ri-a al-mor-se, i li fa-sa bo-na llet al Je-su-set Que li'n dan dan dan dan.

Melodia transcrita per Maria Teresa Oller, a Bèlgida, *CMFV*, XII-XIII, 47.

- 78 Sant Josep se'n va a la plaça a comprar un renyonet, per a que Maria almorze i tinga bona la llet.

79 a Sant Josep porta l'olleta
i Maria el perolet,
i el Jesuset les ascletes
en lo seu davantalet.

80 Jesús feia volantins
i Sant Josep s'alegrava,
i era tanta l'alegria,
que funs li queia la bava.

79 b Sant Josep era fuster,
fustejava en un banquet,
i Jesús plegava ascletes
amb lo seu davantalet.

81 El Jesús ja va per casa
fent carreres i pinets;
Sant Josep de l'alegria
li donava confitets.

Melodia transcrita per Ricard Olmos, a Morella, *CMFV*, vii-viii, 43.

82 Sant Josep es fa vellet,
que no pot pujar l'escala.
Matarem un corderet
per a tota la setmana,
i vindran els pastorets,
menjaran de bona gana.

que ha vingut, per a bé nostre,
el Redemptor de la vida.

83 En la terra del Jesuset
ni fa aire ni fa fred,
i allí estan ben calentets.

85 Pare Vicent, vinc a dir-li
que esta nit naix un Xiquet
que és fiança de nosatros
de lo que farem i ham fet.

86 El Jesús diu que té son,
vol fer una becadeta.
Mossén Salvador li diu:
«Juguem a la ventureta».

A vegades en les nades del naixement i la infantesa de Jesús, els cantants fan intervenir persones naturals:

La "ventureta" és una ballaruga, una petita baldufa.

84 Senyor retor, no s'assuste
i alegre's en este dia,

Melodia transcrita per Ricard Olmos, a Ontinyent, *CMFV*, I, 48.

87 El bon Jesuset
està malaltet;
el volen sangrar
amb un poalet.
Les bones senyores
empomen la sang;
les bones beates
es queden en blanc.

Algunes cançons nadalenques referents al Jesús infant s'han barrejat amb les cançons infantils de rotle actuals, no essent-ne possible la destria:

-A on a neu, Verge Maria? -A buscar el Fill de
 Déu que se n'anà este matí pasturant un borreguet que té
 les potetes roges i en la boca un clavellet.

Melodia transcrita per Ricard Olmos, a Ontinyent, CMFV, 1, 40.

- 88
- A on aneu, Verge Maria?
 - A buscar al Fill de Déu,
 - que se n'anà este matí
 - pasturant un borreguet
 - que té les potetes roges
 - i en la boca un clavellet.
 - El trobareu vora el riu
 - abraçat amb una creu,
 - els peuetes li toquen l'aigua
 - i el borreguet se la beu.
 - A on està eixe borreguet?
 - A pasturar se n'ha anat.
 - A on està lo pasturat?
 - La gallina ho ha escampat.
 - A on està eixa gallineta?
 - A pondre un ou se n'ha anat.
 - A on està l'ou que ha pongut?
 - L'auela se l'ha begut.
 - A on està eixa aueleta?
 - A filar una fusadeta.
 - A on està lo que ha filat?
 - En la capseta tancat.
 - A on està eixa capseta?
 - Riuet avall se n'ha anat.
 - A on està eixe riuet?
 - Allà baix en el pontet.
 - Per on passen els xiquets?
 - Per un pont de bastonets.
 - Per on passen les xiquetes?
 - Per un pont de filasetes.
 - Per on passen els fadrins?
 - Per un pont de clavells fins.
 - Per on passen les fadrines?
 - Per un pont de roses fines.

A vegades la barreja ha produït cançons infantils molt incoherents però no desproveïdes de gràcia:

- 89
- Maria anava partera
 i en el portal va parir,
 i Sant Josep se mirava
 aquell Ninyo tan polit,
 gitadet en un pesebre
 perquè no tenien llit.
 La Marquesa li fa el llit,
 quin llit tan encortinat,
 els pilars eren de sucre,
 els llençols de codonyat;
 cada mosca que passava
 se n'enduia la mitat.

- 90
- Passa una, passen dos,
 passen funs a vint-i-dos;
 passa Sant Roc amb el gos,
 Sant Antoni amb el porquet
 i l'Auelo colomet.
 Passa lo cavallet blanc
 arramblant per tot lo camp;
 passa lo cavallet negre
 arramblant funs lo pesebre.
- Sant Josep va a buscar foc,
 i quan ve diu que no en troba,
 que ha parit la seua esposa
 un Infant molt repolit.
 La Marquesa li fa el llit
 enramat de violetes,
 per a quan vindran les monges,
 i amb les monges els canonges.
 Els pabordis de la Seu
 conviden a les mongetes,
 i toquen les castanyetes
 molt a gust en el convent.
 Acudix tota la gent
 al sentir les tarantenes
 que canten en Magdalenes.
 Tots els peixos de la mar
 acudiren a ballar;
 eixia el més xicotet,
 ballava més garridet,
 amb la cueta torteta,
 i feia una passadeta;
 l'agarrí de la cueta,
 me l'emportí a la Glorieta,
 de la Glorieta al Mercat.
 Allí trobí un pobre gat
 que tenia molta tos,
 i també hi havia un gos
 menjant figues i torrat,
 i com s'havia fartat
 de confits i de torrons,
 tot era fer marmolons.
 Acudiren bous i vaques,
 i gallines amb sabates,
 i galls amb caporruixets,
 i una lloca amb sis pollets.
 La lloca feia: cloc, cloc,
 i la tiraren al foc;
 i els pollets feien: piuu, piuu,
 i els varen tirar al riu.

Al Miquelet de la Seu,
 ¡quin roïdo de campanes!
 Cassoles i morterets
 van arrastrant els xiquets
 pels carrers de la ciutat,
 i tots diuen a una veu:
 És que la Mare de Déu
 ha parit dins d'un portal,
 Jesús, rei celestial,
 el que el món ve a rescatar
 i per a sempre trencar
 les cadenes del pecat.
 Per això tots s'han posat
 a moure tan gran gatzara,
 uns amb guitarró o guitarra,
 atres amb flauta o ferrets,
 alguns amollant cuets,
 atres cantant les albaes
 i tirant escopetades.
 Tot lo món va demostrant

que des de hui per avant
 estaran ja més contents,
 sense calfar-se la gent
 més que en lo menjar i beure,
 que p'a no pagar, no deure,
 i el que no vullga ser vell,
 que es faça negre el cabell
 amb polvos d'escaravat,
 i serà jove i templat.

La reconstrucció d'aquestes cançons desbaratades ha estat feta principalment a base dels fragments barrejats, publicats per J. Martí Gadea, *Folklore valencià*, 306 i 308, i F. Martínez i Martínez, *Folklore valencià*, III, 63 i 131. És gairebé segur que prou versos de la núm. 91 han estat afegits per Martí Gadea.

IV. LES NADALES PROFANES ACTUALS

Com a complement de les purament religioses, existeixen arreu del món cristià moltes i molt diverses pràctiques nadalenques tradicionals, i n'hi ha de ben antigues i significatives. No s'ha fet cap estudi sistemàtic del costumari valencià de Nadal, que si en bona part conserva encara les seues característiques, no pocs detalls va perdent-los. En aquest cançoneret no se'n donaran més que referències esquemàtiques.

* * *

En molts pobles valencians, en acabar l'ofici de Matines, els fadrins cantaven albaides amb l'habitual acompanyament musical d'instruments de corda, reforçat aquella nit amb simbombes o *pandorgues*, amb ferrets i amb panderetes. La primera albada solien dedicar-la a la Mare de Déu i la cantaven davant l'església. A vegades anaven a cantar també albaides a ca el rector, a ca l'alcalde i a les cases riques, però, com sempre, on en cantaven més era a les portes de les fadrines casadores.

A - cu - diu amb les gui - tar - res, pan - de -
re - tes i sam - bombes que en la ca - sa de la
vi - la van a re - par - tir les co - ques que ha naix -
cut el Nin - yo en hu - mil por - tal i el po -
que ha naix - cut el Nin - yo en hu - mil por - tal
ble ce - le - bra la Nit de Na - dal.
i el po - ble ce - le - bra la Nit de Na - dal.

Melodia transcrita a Algemesí per Josep CLIMENT, *Villancicos valencianos*, 25.

1 Acudiu amb les guitarres,
panderetes i simbombes,
que a la Casa de la Vila
van a repartir les coques,
que ha naixcut el Ninyo
en humil portal,

i el poble celebra
la Nit de Nadal.

2 Ara ve Nadal,
menjarem torrons,
i amb una guitarra
cantarem cançons.

Melodia transcrita per Maria
Teresa Oller, a Agres, *CMFV*,
x, 17.

Andante $J = 88$

Es.ta nit — fa_rà llu - ne - ta i de -
mà — fa_rà bon sol — a la por - ta de Pe -
pe - ta can_ta - rem — el ros-si - nyol.

3 Esta nit farà lluneta
i demà farà bon sol,
a la porta de Pepeta
cantarem el rossinyol.

giós, com les citades en el cap. III, més
tard, amb l'engrescament i el vi, sempre
copiós en aquesta nit, canviava el caràcter
de les nades, les quals solien fer
referència als cantaires i tenir un caire
burlesc.

Encara que de primer antuvi es can-
taven albaides i cançons de caràcter reli-

Alegre ($\text{♩} = 108$)

La pan_dor_ga es_tà bor_rat_xa, la pan_dor_ga es_tà bor_rat_xa,
els que la to_quen tam_bé, i els fa_dri_ns que van amb e_lla no va_len un di_vui_té.

Melodia transcrita per Joaquim
i Just Sansalvador, a Cocentaina,
CPC, III, 77.

4 La pandorga està borratxa,
els que la toquen també,
i els fadrins que van amb ella
no valen un divuité.

El divuité era una antiga moneda
valenciana que valia divuit diners.

$J = 88$

La sim_bom_ba és un ca_duf..... i la sim_bom_ba és un ca_duf.....
i el re_clam un tros de llan_da..... i la pell és de co_vall.....

i fa. va. ri. lla és de ca. nya. -- Ole, o. le,

ai, la sim. bom. ba és un ca. duf. a. le, o. le,

ai; i el re. clam un tros de llan. da a. le, o. le,

ai, i la pell és de ca. nill. a. le, o. le,

ai, i la va. ri. lla és de ca. nya.

Melodia transcrita per Ricard Olmos, a Peníscola, CMFV, VII-VIII, 196.

5 a La simbomba és un caduf
i el reclam un tros de llanda,
i la pell és de conill
i la varilla és de canya.

Ole, ole, ai,
i la pell és de conill,
ole, ole, ai,
i la varilla és de canya

Allegro

La pan. dor. ga és un pe. rol.

Zambomba $\frac{3}{4}$

... el re. clam un tros de llan. da. .

... i la pell és de co. nill. . .

... lo que fur ga un tros de can. ya

Melodia transcrita per Àlvar Marzal, a Gorga, CMFV, XIV, 12.

5 b La pandorga és un perol
i el reclam un tros de llanda,
i la pell és de conill,
lo que furga, un tros de canya.

* * *

6 Estes festes de Nadal,
en la mà tinc un pardal,
i en la butxaca un xiulit,
p'a tocar tota la nit.

Però malgrat tot el soroll del carrer en la màgica nit nadalenca, ja ha estat observat pels comentaristes que, en contrast amb el caràcter col·lectiu i bulliciós que tenien les altres festes públiques va-

lencianes principals —la política de Sant Dionís i les religioses de Sant Vicent Ferrer, de la Mare de Déu dels Desemparats i antigament també la de Sant Jordi—, la celebració de la diada de Nadal ha tingut sempre entre nosaltres un segell casolà.

Quasi totes les famílies, al tornar de la missa del gall, feien un *ressopó* o *ressopet* en què no solia faltar la carabassa torrada al forn. Si entre els parents hi havia hagut algun disgust, era costum que els ressentits es reconciliassen en aquest *ressopó*. Algunes cançons dels teixidors d'Alcoi manifesten el deler amb què és esperat el festí.

- 7 La Nit de Matines
nos n'havem d'anar
a menjar i beure
sense treballar;

Andante (♩ = 90)

Es-tes fes-tes de Na-dal
po-sa-rem el tronc al foc co-ques fi-
nes entre fi-nes bo-llets en o-li i ar-
rop bo-llets en o-li i ar-rop.

- 9 En les festes de Nadal
posarem el tronc al foc;
coques fines i entrefines,
bollets amb oli i arrop.

Els familiars joves van a ca els seus majors per felicitar-los, i els infants solen rebre *estrenes* dels seus pares i padrins. Els llauradors que tenen terres en arrendament, visiten els senyors obsequiant-los amb gallines i capons, els quals els corresponien amb una barreta de torró.

El Nadal valencià, malgrat les innovacions mundanes i cosmopolites, conser-

la carabasseta
i el moniatet,
la boteta plena
p'a fer-se un traguèt.

- 8 Si en Nit de Matines
nos feren vetlar,
jo no vetlaria,
perquè vullc sopar.
Les dones nos diuen:
—A les vuit, ací,
que és Nit de Matines,
s'ham de divertir.

A la llar de moltes cases de poble i principalment als de muntanya, la vespra de Nadal s'encenia un gran tronc que s'havia reservat a posta, al voltant del qual s'escalfava la família durant totes les festes; aquest tronc a Carcaixent era anomenat *capçal*.

Melodia transcrita per Maria Teresa Oller, a Agres, *CMFV*, x, 25.

va, doncs, el tradicional sentit de festa d'exaltació familiar i domèstica.

Els preparatius de festa tan grossa són laboriosos. Moltes de les cançons profanes de Nadal fan al·lusió al tràfec de les dones, aqueferades tant amb la preparació de la diada, com amb el seu abillament personal.

- 10 a En les festes de Nadal
les dones són matineres,
unes a matar el gall
i altres a fer-se les celles.

En les festes de Na dal les do nes són ma ti
 ne res; en pa sar la carn en l'a lla,
 ar re clar se les pol se res ar re clar se les pol
 se res. Re pe ti rem al bon ci
 gro la xi ri vi a i el nap re do

Melodia transcrita per Mossén D. Ciutat i Bardissa, a Callosa d'En Sarrjà. *Folklore Valencià*, III, XV.

- 10 b En les festes de Nadal
 les dones són matineres;
 en posar la carn en l'olla,
 i arreglar-se les polseres.
- 11 En les festes de Nadal
 les dones són matineres,
 unes a matar el gall,
 atres a coure vintenes.
- 12 La fornera té un treball
 de coure pans a vintenes,
 i les coques a trentenes
 per al dia de Nadal.
- 13 Estes festes de Nadal
 s'ha perdut un davantal
 amb cordons i cordoneres.
 Dones, dones, ¿qui vol peres?
- 14 En el portal de Betlem
 m'ha trobat un davantal
 voretat de veta groga:
 Bona nit tinga ma sogra!
- 15 Estes festes de Nadal
 s'ham trobat un davantal.
 ¿No sabíeu de qui era?
 Puix de la tia Manguera.
- 16 Tres dies ans de Nadal
 s'afaitaven tres fadrines
 amb navaixa de barber
 per fer-se les cares fines.
 Contestà la més xiqueta
 que això no podia ser:
 afaitar-se les fadrines
 amb navaixes de barber.

les dones, que sempre ha estat tradicional, per la carestia del quemenjar:

- 17 Els ous a catorze
 vespres de Nadal.
 ¡Ben poquetes coques
 en farem enguany!

Cal aclarir que es tractava de catorze sous, gallets o aguiletas, és a dir, 70 cèntims de pesseta la dotzena d'ous.

Algunes cançons reflecteixen l'estretor del Nadal dels pobres, que fins i tot deuen amagar les satisfaccions que s'hi permeten, o bé parlen amb sarcasme de les desigualtats socials:

- 18 Un pollastre un pobre
 matà per Nadal,
 i tirà les plomes
 enmig del corral;
 per por que s'entere
 la gent del carrer,
 hagué de colgar-les
 davall d'un femer.
- 19 Estes festes de Nadal
 les hem passades molt bé.
 Per a acabar-nos de fotre
 nos ham pujat el lloguer.
 Tot s'ho mengem els ricots
 a la salut dels pobres.

El dinar de Nadal és el més copiós i ric de tot l'any. Tothom sacrifica algun animal de ploma. Moltes cançons fan referència a la immolació nadalenca de l'aviram:

Alguna cançó reflecteix el plany de

Melodia transcrita per Maria Teresa Oller, a Castelló de Rugat, CMFV, XII-XIII, 34.

20 Esta nit fa bona nit,
i demà serà Nadal,
menjarem arròs amb trossos,
¡quin mal nos farà el queixal!

21 Polles, pollastres, cabrits,
coloms, capons i gallines,
torrons, panses i confits,
pastissets i coques fines.

22 Diu el gall
el dia de Nadal:
—Joestic mal.
Diu la gallina:
—Joestic lloca;
a mi no em toca.

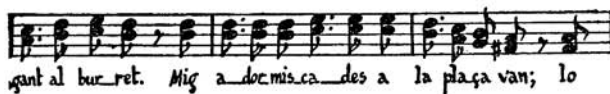
23 Ja ve Nadal,
tremola el gall.
Diu la gallina:
—Ai, quin mal dia!
Diu el pollastre:
—Seguim el rastre.
Diu la lloca:
—A mi no em toca.

Diu el pollet:
—A mi no em pertoca,
que sóc xicotet.

24 Ara ve Nadal,
matarem el gall,
i a la tia Pepa
li'n darem un tall.

25 Ara ve Nadal,
matarem el porc,
i a la tia Pepa
li'n darem cuixot.

El dinarot nadalenc té un ritual que admet moltes floritures. Després de l'olla amb pilotes i el rostit, es mengen moltes llepolies: neules, coques fines, casques, ensucrat (de roses de dacsca), bunyols de vent, pastissets de glòria, marsapà i sobretot torrons. Les diverses classes de torrons valencians (de Xixona, d'Ontinyent, d'Alacant, etc.) tenen fama mun-

Melodia transcrita per Mossèn D. Ciutat Bardissa, a Altea. *Folklore Valencià*, III, XV.

dial. També es mengen moltes fruites seques: anous, avellanes, ametles, abel·lotes, castanyes, figues i panses. Un dinar tan opípar és esperat amb illusió i l'al·ludeixen sovint les cançons que la fadrinalla canta la vespra, a l'eixida de la missa del gall:

26 En temps de Nadal
 fa el dia curtet.
 Les dones s'infunden
 jugant al burret.
 Mig adormiscades
 a la plaça van;
 lo primer que busquen,
 el tros de la carn.

27 Farem pilotetes
 demà, si Déu vol;
 les ham de rotllar
 de fulles de col.

28 a Naps i xirivies,
 penques i cigrons,
 són lo principal
 per a la funció.

28 b Penques i cigrons
 són lo principal,
 p'a que siga bona
 l'olla de Nadal.

29 Repetirem
 al bon cigró,
 la xirivia
 i el nap redó.

30 Coquetes finetes,
 glopet d'aiguarent,
 és lo milloret,
 que alegra la gent.

MOTS FINALS

És ben notori que aquest aplec de cançons nadalenques del País Valencià és molt incomplet, tant pel que fa a les lletres com a les melodies, i segurament molts dels lectors en coneixeran algunes que no hi figuren. No per estudiada modestia, sinó ben a posta, duu el títol de *Cançoneret*. Ja ha estat dit que només pretenia posar a l'abast dels bons valencians algunes cançons nadalenques de la terra, per estalviar-los que els calga ser tributaris dels folklores forasters. Si el recull sistemàtic de la cultura popular i les tradicions valencianes és treball urgent, perquè és imminent el perill de la seua desaparició abans que no hagen estat inventariades degudament, no és menys peremptòria la tasca de divulgar entre els valencians el folklore autòcton, una part petita, però graciosa i ben expressiva, del nostre patrimoni espiritual col·lectiu.

Naturalment que a més de les nostres, podem i devem cantar cançons nadalenques forasteres, que n'hi ha de bellíssimes, perquè en el món actual la interpretació de les cultures és imprescindible i molt fecunda. Ha dit Ferrater Mora que el bilingüisme cultural només és pernicios quan hom en perd la consciència. Mai no s'ha de renunciar a l'autòcton,

perquè quan un poble es desentén de la seua llengua i les seues tradicions, perd la personalitat històrica que havia heretat, cessa de "ser" i torna província. I precisament, una de les tendències actuals més característiques de l'Europa occidental és a "urbanitzar-se" vertebradament, evitant la "provincianització" i ensems la "ruralització". Cadascuna de les zones europees posseïdora d'una personalitat, la posa al servei dels fins comuns, abandonant els vells nacionalismes però sense substituir-los per un cosmopolitisme buit i provincià. Als països desenrotllats suficientment, no els fa cap nosa el pintoresquisme. Seria una immensa desgràcia que en l'Europa comunitària en la qual, si Déu vol, algun dia serem admesos, els pobles perdessen el seu caràcter i la seua fesomia, i que en les futures ciutats asèptiques, hom no sabés si es trobava en Baviera, en Alsàcia, en Escòcia, en Provença, en Toscana, en Andalusia o en València.

Demanem al Jesús Infant que no es retarde massa el dia en què tècnics especialitzats en musicologia i literatura popular, repleguen, cataloguen i estudien com cal el *Cançoner* valencià de Nadal, del qual són aquestes pàgines només una mesquina fracció i un desgavellat avanç.

Aquest llibre, tercer de la col·lecció ELS QUADERNS, titulat «Cançoneret valencià de Nadal», de M. Sanchis Guarner, s'acabà d'imprimir al taller FERMAR, Sant Josep de la Muntanya, 8, el dia 30 de novembre de 1973.

D'este facsímil del

**CANÇONERET
VALENCIA
DE NADAL**

de MANUEL SANCHIS GUARNER

publicat l'any 1973

s'ha fet un tiratge de 4.000 exemplars

en els tallers de Gràfiques Vimar, SL

de l'honorable vila de Picanya

el 20 de novembre del 2006,

Dia de les Lletres Valencianes

Es - ta nit és bo - na nit i ve -
nim i ve - nim per les es - tre - nes que nos
tra - uen de da - munt les tris - tors i mol - tes
pe - nes. Que nos tra - uen de da - munt
les tris - tors, les tris - tors i mol - tes pe - nes.

ACADÈ
MIAVA
LENCI
ANADÈ
LALLE
NGUA